

Kharazmi University

Cultural, Economic, and Social Capital and Information Poverty: The Mediating Role of the Digital Divide

Fatemeh Bohlool¹ | Mansoor Koohi-Rostami^{2*} | Nozar Hosseini-Alvand³

1. PhD Student, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Education and Psychology, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. Email: f.bohlool1364@gmail.com
2. Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Education and Psychology, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. (Corresponding Author), Email: m.rostami@scu.ac.ir
3. PhD Student, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Education and Psychology, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. Email: mnfh.nozar@gmail.com

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article	Purpose: This study examined the relationships between cultural, economic, and social capital and information poverty, with particular attention to the mediating role of the digital divide among citizens.
Article history: Received 27 April 2026 Received in 27 May 2026 Accepted 1 June 2026 Published online 26 June 2026	Method: A quantitative, cross-sectional correlational survey was conducted among citizens aged 18 years and older in Ahvaz, Iran. Using multistage random sampling, 310 questionnaires were collected, of which 300 valid responses were retained for analysis. Data were analyzed using Pearson correlation and structural equation modeling. Indirect effects were tested using bootstrapping with 5,000 resamples and 95% confidence intervals.
Keywords: Information poverty, Digital divide, Cultural capital, Economic capital, Social capital, Information inequality	Findings: Cultural and economic capital were significantly associated with a more favorable digital status, whereas social capital was not. A more favorable digital status was significantly associated with a more favorable information status, indicating that a lower digital divide was associated with lower information poverty. Cultural and social capital had significant direct relationships with information poverty, whereas the direct relationship of economic capital was not significant. The indirect effects of cultural and economic capital on information poverty through the digital divide were significant, while the indirect effect of social capital was not.
	Conclusion: The findings reveal distinct pathways linking different forms of capital to information poverty. Cultural capital is associated with information poverty through both direct and digital pathways, economic capital primarily through the digital pathway, and social capital primarily through a direct pathway. Thus, the digital divide appears to function as a differentiated rather than universal mechanism linking offline social inequalities to information poverty.

Cite this article: Bohlool, F., Koohi Rostami, M., & Hosseini-Alvand, N. (2026). *Cultural, economic, and social capital and information poverty: The mediating role of the digital divide*. *Human-Information Interaction*, 13(2), 113-136. <https://doi.org/10.22034/hii.2026.138054.1020>

Kharazmi University

Journal of Human-Information Interaction

Online ISSN: 2423-7418

<https://hi.khu.ac.ir/>

Introduction

Information poverty is a multidimensional phenomenon that extends beyond the mere absence of information or limited physical access to information resources. It encompasses inequalities in individuals' opportunities and capabilities to access, evaluate, understand, and effectively use information. Such inequalities are embedded in broader social, economic, cultural, and technological conditions. In contemporary information environments, the growing dependence on digital technologies has made the digital divide particularly relevant to understanding information poverty. However, the two concepts should not be treated as equivalent. The digital divide primarily concerns inequalities in access to, familiarity with, and effective use of digital technologies, whereas information poverty represents a broader form of informational disadvantage that may persist even when technological access is available.

From a sociological perspective, Bourdieu's conceptualization of economic, cultural, and social capital provides a useful framework for understanding why individuals differ in their ability to benefit from information and digital resources. Economic capital may facilitate access to technological devices, Internet services, and other material resources. Cultural capital may contribute to the knowledge, skills, dispositions, and competencies required to navigate both informational and digital environments. Social capital, through social participation, trust, cohesion, and interpersonal networks, may provide access to information, advice, support, and other resources embedded in social relationships. Previous studies have examined relationships between different forms of capital and digital inequality, as well as socioeconomic and sociocultural factors associated with information poverty. Nevertheless, these streams of research have largely developed separately. Less attention has been paid to whether different forms of offline capital are related to information poverty through the same or different pathways and, particularly, whether the digital divide mediates these relationships. Addressing this gap may provide a more integrated understanding of how social inequalities are connected with informational inequalities.

This study aimed to examine the relationships between cultural, economic, and social capital and information poverty and to investigate the mediating role of the digital divide in these relationships. Specifically, the study examined the direct relationships of the three forms of capital with digital status and information poverty, the relationship between digital status and information poverty, and the indirect relationships between each form of capital and information poverty through the digital divide. The proposed model was intended to determine whether cultural, economic, and social capital follow similar pathways or operate through distinct mechanisms in their relationships with information poverty.

Methods

The study employed a quantitative, cross-sectional, correlational survey design. The study population consisted of citizens aged 18 years and older in Ahvaz, Iran. Participants were selected through multistage random sampling. The sample was proportionally allocated across urban areas according to population size; neighborhoods were then randomly selected, residential units were approached systematically, and an eligible respondent was selected within each household. A total of 310 questionnaires were collected. After incomplete questionnaires and cases with outlying data were excluded, 300 questionnaires were retained for the final analysis.

Information poverty was measured using the 31-item Information Poverty Scale developed and validated by Farajpahlou et al. (2022), covering media and information literacy, Internet access, book access, behavioral factors, and digital skills. Digital status was assessed using a 19-item digital divide questionnaire covering technology, information literacy, and information access. Cultural capital was measured through embodied, objectified, and institutionalized cultural capital, while social capital included social participation, social trust, and social cohesion. Economic capital was assessed using indicators of household income and residential and vehicle-related economic resources. Higher

Kharazmi University

scores on the digital divide and information poverty measures represented more favorable digital and informational conditions and, conceptually, lower levels of digital divide and information poverty.

Descriptive statistics and Pearson correlation coefficients were calculated, followed by structural equation modeling to simultaneously examine the proposed direct and indirect relationships. Model fit was assessed using absolute, comparative, and parsimonious fit indices. Indirect effects were evaluated through bootstrapping with 5,000 resamples and 95% confidence intervals. An indirect effect was considered statistically significant when its bootstrap confidence interval did not include zero.

Findings

The final structural model demonstrated an acceptable fit to the data ($\chi^2 = 193.05$, $df = 81$, $\chi^2/df = 2.38$, $TLI = .96$, $NFI = .97$, $GFI = .98$, $AGFI = .94$, $CFI = .98$, $IFI = .98$, and $RMSEA = .05$). The direct and indirect relationships revealed distinct patterns across the three forms of capital. The standardized coefficients and significance levels of the principal structural relationships are summarized in Table 1.

Table 1. Direct and Indirect Relationships in the Structural Model

Relationship	Standardized coefficient (β)	p	Result
Cultural capital $\rightarrow$ Digital divide status	.10	.041	Significant
Economic capital $\rightarrow$ Digital divide status	.63	.001	Significant
Social capital $\rightarrow$ Digital divide status	.05	.698	Not significant
Digital divide status $\rightarrow$ Information poverty status	.62	.001	Significant
Cultural capital $\rightarrow$ Information poverty status	.18	.008	Significant
Economic capital $\rightarrow$ Information poverty status	.06	.548	Not significant
Social capital $\rightarrow$ Information poverty status	.28	.001	Significant
Cultural capital $\rightarrow$ Digital divide $\rightarrow$ Information poverty	.06	.042	Significant
Economic capital $\rightarrow$ Digital divide $\rightarrow$ Information poverty	.39	.001	Significant
Social capital $\rightarrow$ Digital divide $\rightarrow$ Information poverty	.03	.743	Not significant

Note. Higher scores for digital divide status indicate a more favorable digital condition and, consequently, a lower actual digital divide. Higher scores for information poverty status indicate a more favorable information condition and, consequently, lower actual information poverty.

As shown in Table 1, cultural capital ($\beta = .10$, $p = .041$) and economic capital ($\beta = .63$, $p = .001$) were positively and significantly related to digital status, whereas the relationship between social capital and digital status was not statistically significant ($\beta = .05$, $p = .698$). Digital status, in turn, was positively and significantly related to information status ($\beta = .62$, $p = .001$). Given the scoring direction of the measures, these positive relationships indicate associations with more favorable digital and informational conditions, corresponding conceptually to lower levels of digital divide and information poverty.

The three forms of capital also exhibited different patterns in their direct relationships with information status. Cultural capital had a significant positive direct relationship with information status ($\beta = .18$, $p = .008$), as did social capital ($\beta = .28$, $p = .001$). In contrast, the direct relationship between economic capital and information status was not statistically significant ($\beta = .06$, $p = .548$).

The bootstrap analysis further revealed distinct indirect pathways. Cultural capital had a significant indirect relationship with information status through digital status ($\beta = .06$, $p = .042$), indicating that cultural capital was associated with information status through both direct and digital pathways. The indirect relationship between economic capital and information status through digital status was also significant and comparatively stronger ($\beta = .39$, $p = .001$), despite the nonsignificant direct relationship between economic capital and information status. In contrast, the indirect relationship between social capital and information status through digital status was not statistically significant ($\beta = .03$, $p = .743$). Thus, the findings did not support a common mediated pathway across all three forms of capital.

Kharazmi University

Discussion and Conclusion

The findings demonstrate that cultural, economic, and social capital are not related to information poverty through a single common mechanism. Rather, three differentiated patterns emerged. Cultural capital was associated with information poverty through both direct and digital pathways; economic capital was primarily associated with information poverty through the digital pathway; and social capital was primarily associated with information poverty through a direct pathway, without evidence of mediation by the digital divide. These findings suggest that the digital divide should not be conceptualized as a universal mechanism through which all forms of social inequality translate into information poverty.

The study contributes to integrating Bourdieu's forms of capital with research on digital inequality and information poverty by showing that different offline resources may be connected with informational advantage or disadvantage through distinct pathways. The findings also underscore that reducing information poverty requires more than expanding technological infrastructure. Policies should simultaneously address affordable and meaningful digital access, digital and information competencies, and the social resources through which individuals obtain information and support. Given the cross-sectional and correlational design, the identified pathways should not be interpreted as definitive causal relationships. Future longitudinal and comparative studies are needed to examine their temporal ordering and assess whether the observed patterns are replicated across different social and geographical contexts.

Ethical Considerations

Compliance with Research Ethics

All relevant ethical principles and standards of research were observed in the conduct and publication of the present study.

Funding

This research received no financial support or funding from governmental, commercial, or non-profit organizations.

Authors' Contributions

Fatemeh Bohlood: conceptualization and design of the study, scientific supervision, evaluation and application of the data, analysis of the results, revision, and finalization of the manuscript; Mansoor Koochi Rostami: data collection, evaluation and application of the data, statistical analyses, and interpretation of the findings; Nozar Hosseini-Alvand: data collection and revision of the final version of the manuscript.

Conflict of Interest

The authors declare that they have no conflict of interest in relation to the conduct or publication of this study.

Acknowledgments

The authors would like to express their sincere gratitude to all participants who contributed to this study by dedicating their time and completing the questionnaires.

Declaration of the Use of Artificial Intelligence

During the preparation of this manuscript, generative artificial intelligence (AI) tools were used solely for language editing, improving readability, and correcting grammatical and stylistic errors. AI tools had no role in the design of the study, data collection or analysis, or interpretation and inference of the results. The authors take full responsibility for the content, analyses, and interpretations presented in this manuscript.

سرمایه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و فقر اطلاعاتی: نقش میانجی شکاف دیجیتالی

فاطمه بهلول^۱، منصور کوهی‌رستمی^۲✉، نوذر حسینی‌الوند^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

رایانامه: f.bohlool1364@gmail.com

۲. دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. رایانامه:

m.rostami@scu.ac.ir

۳. دانشجوی دکتری، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

رایانامه: mnfh.nozar@gmail.com

چکیده	اطلاعات مقاله
هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی روابط سرمایه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی با فقر اطلاعاتی و تبیین نقش میانجی شکاف دیجیتالی در این روابط انجام شد. روش: پژوهش از نظر شیوه گردآوری داده‌ها، کمی، مقطعی و از نوع پیمایش همبستگی بود. جامعه آماری را شهروندان ۱۸ سال و بالاتر شهر اهواز تشکیل دادند. نمونه‌گیری به روش تصادفی چندمرحله‌ای انجام شد. از ۳۱۰ پرسشنامه گردآوری شده، پس از حذف پرسشنامه‌های ناقص و موارد دارای داده‌های پرت، ۳۰۰ پرسشنامه تحلیل شد. داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و مدل‌یابی معادلات ساختاری تحلیل شدند. اثرهای غیرمستقیم نیز با روش بوت‌استرپ، ۵۰۰۰ باز نمونه و فاصله اطمینان ۹۵ درصد آزمون شدند. یافته‌ها: سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی با وضعیت دیجیتالی رابطه مثبت و معناداری داشتند، اما رابطه سرمایه اجتماعی با آن معنادار نبود. همچنین، وضعیت دیجیتالی مطلوب‌تر با وضعیت اطلاعاتی مطلوب‌تر و در نتیجه فقر اطلاعاتی کمتر همراه بود. سرمایه فرهنگی و سرمایه اجتماعی رابطه مستقیم معناداری با وضعیت فقر اطلاعاتی داشتند، در حالی که مسیر مستقیم سرمایه اقتصادی معنادار نبود. اثرهای غیرمستقیم سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی بر وضعیت فقر اطلاعاتی از طریق شکاف دیجیتالی معنادار بود، اما این اثر برای سرمایه اجتماعی تأیید نشد. نتیجه‌گیری: سرمایه‌های سه‌گانه از مسیرهای متفاوتی با فقر اطلاعاتی مرتبط‌اند. سرمایه فرهنگی از مسیرهای مستقیم و دیجیتالی، سرمایه اقتصادی عمدتاً از مسیر دیجیتالی و سرمایه اجتماعی عمدتاً از مسیر مستقیم با وضعیت اطلاعاتی ارتباط دارد. بنابراین، شکاف دیجیتالی سازوکاری یکسان برای انتقال همه اشکال نابرابری اجتماعی به فقر اطلاعاتی نیست.	نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۰۷ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۳/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۱۱ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۰۵ کلیدواژه‌ها: فقر اطلاعاتی، شکاف دیجیتالی، سرمایه فرهنگی، سرمایه اقتصادی، سرمایه اجتماعی، نابرابری اطلاعاتی

استناد: بهلول، فاطمه، کوهی‌رستمی، منصور، و حسینی‌الوند، نوذر. (۱۴۰۵). سرمایه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و فقر

اطلاعاتی: نقش میانجی شکاف دیجیتالی. *تعامل انسان و اطلاعات*، ۱۳(۲)، ۱۱۳-۱۳۶.

<https://doi.org/10.22034/hii.2026.138054.1020>

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه خوارزمی تهران.

مقدمه

گسترش فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، دسترسی به منابع اطلاعاتی را آسان‌تر کرده است، اما افزایش امکان دسترسی به اطلاعات به این معنا نیست که همه افراد و گروه‌های اجتماعی از فرصت‌های اطلاعاتی یکسانی برخوردارند. تفاوت فقط در دسترسی به منابع نیست؛ افراد در تشخیص نیاز اطلاعاتی، یافتن و ارزیابی اطلاعات و استفاده مؤثر از آن نیز توانایی‌ها و امکانات یکسانی ندارند. این نابرابری در برخورداری از اطلاعات و استفاده از آن، در ادبیات علم اطلاعات با مفهوم "فقر اطلاعاتی" مورد توجه قرار گرفته است. فقر اطلاعاتی به وضعیتی اشاره دارد که در آن افراد یا گروه‌ها از دسترسی کافی و برابر به اطلاعات کمی و کیفی یا توانایی لازم برای استفاده مؤثر از آن برخوردار نیستند (فرج‌پهلوی و همکاران، ۱۴۰۰). این مسئله نیز جدا از شرایط اجتماعی افراد شکل نمی‌گیرد؛ بررسی‌های مفهومی نشان داده‌اند که فقر اطلاعاتی با مسئله گسترده‌تر فقر و نابرابری اجتماعی پیوند دارد و مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی، آموزشی، زیرساختی، اجتماعی - فرهنگی و فردی می‌توانند در شکل‌گیری یا تشدید آن نقش داشته باشند (کوهی‌رستمی و پورخلیل، ۱۳۹۷).

بر این اساس، فقر اطلاعاتی را نمی‌توان فقط به نداشتن دسترسی فیزیکی به منابع اطلاعاتی محدود کرد. ممکن است فرد به اطلاعات دسترسی داشته باشد، اما دانش یا مهارت کافی برای یافتن، ارزیابی، تفسیر و استفاده مؤثر از آن را نداشته باشد (مارچلا و چودوری، ۲۰۲۰).

مارچلا و چودوری (۲۰۲۰) در بررسی ادبیات فقر اطلاعاتی، در کنار دسترسی، بر اهمیت سواد و سواد اطلاعاتی و نقش نظام‌ها و فناوری‌های اطلاعاتی در ایجاد یا کاهش موانع دسترسی به اطلاعات تأکید کرده‌اند. چندبعدی بودن فقر اطلاعاتی در مقیاس تدوین و اعتبارسنجی شده توسط فرج‌پهلوی و همکاران (۱۴۰۰) نیز بازتاب یافته است. در این مقیاس، فقر اطلاعاتی در پنج مؤلفه سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی، دسترسی به اینترنت، دسترسی به کتاب، عوامل رفتاری و مهارت‌های دیجیتالی بررسی می‌شود. بنابراین، برخورداری از منابع یا امکان دسترسی، به تنهایی وضعیت اطلاعاتی فرد را تعیین نمی‌کند و ضعف در مهارت‌های دیجیتالی یا سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی نیز می‌تواند برخورداری مؤثر از اطلاعات را محدود کند. تیان و همکاران^۲ (۲۰۲۶) نیز در مطالعه‌ای قوم‌نگارانه نشان دادند که دسترسی دیجیتالی لزوماً به رفع فقر اطلاعاتی منجر نمی‌شود و افراد ممکن است با وجود اتصال، همچنان در تفسیر اطلاعات، مشارکت و عاملیت ارتباطی با محدودیت روبه‌رو باشند. در مجموع، فقر اطلاعاتی را باید حاصل مجموعه‌ای از محدودیت‌های مادی، مهارتی، فرهنگی و اجتماعی دانست، نه صرفاً کمبود اطلاعات (مارچلا و چودوری، ۲۰۲۰؛ فرج‌پهلوی و همکاران، ۱۴۰۰).

دیجیتالی‌شدن منابع و خدمات، بعد دیگری به نابرابری اطلاعاتی افزوده است. امروزه بخش مهمی از اطلاعات و خدمات مورد نیاز افراد در محیط‌های دیجیتال ارائه می‌شود و در نتیجه، برخورداری از این منابع تنها به وجود اطلاعات وابسته نیست، بلکه امکان و چگونگی دسترسی و استفاده از فناوری نیز اهمیت پیدا کرده است. افراد ممکن است از نظر دسترسی به فناوری، کیفیت دسترسی، مهارت‌های دیجیتالی و شیوه استفاده از آن در شرایط متفاوتی قرار داشته باشند و همین تفاوت‌ها به نابرابری در فرصت‌های اطلاعاتی بینجامد. از این‌رو، مفهوم شکاف دیجیتالی به تدریج از تمایز اولیه میان افراد دارای دسترسی و فاقد دسترسی به رایانه و اینترنت فراتر رفته و تفاوت در مهارت‌ها، شیوه‌های استفاده و پیامدهای حاصل از استفاده از فناوری را نیز دربر گرفته است (دی‌ماجیو و همکاران، ۲۰۰۴؛ کالدرن گومز، ۲۰۲۱؛ راگندآ و همکاران، ۲۰۲۴). مطالعات این حوزه همچنین نشان داده‌اند که نابرابری دیجیتالی جدا از موقعیت اجتماعی افراد نیست و تفاوت‌های اجتماعی و اقتصادی می‌توانند با میزان برخورداری از منابع و قابلیت‌های دیجیتالی همراه باشند (راگندآ و همکاران، ۲۰۲۴؛ کالدرن گومز، ۲۰۲۱). از این منظر، شکاف دیجیتالی و فقر اطلاعاتی دو مفهوم مرتبط، اما یکسان نیستند. فقر اطلاعاتی دامنه گسترده‌تری دارد و علاوه بر دسترسی فناورانه، توانایی دستیابی، فهم، ارزیابی و استفاده از اطلاعات و نیز شرایط اجتماعی و زمینه‌ای استفاده از آن را دربر می‌گیرد. کوهی‌رستمی و پورخلیل (۱۳۹۷) نیز نشان داده‌اند که فقر اطلاعاتی با مفاهیمی مانند نابرابری

اطلاعاتی، شکاف اطلاعاتی و شکاف دیجیتالی هم‌پوشانی دارد، اما به هیچ‌یک از آنها محدود نمی‌شود. مارچلا و چودوری (۲۰۲۰) نیز نشان می‌دهند که برخورداری از فناوری به‌تنهایی برای غلبه بر فقر اطلاعاتی کافی نیست و محدودیت در دسترسی به فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی یا فقدان مهارت لازم برای استفاده از آنها می‌تواند به تداوم نابرابری اطلاعاتی و طرد اجتماعی بینجامد. ارتباط میان این دو مفهوم در مطالعه گبرمی‌کاتل و جکسون^۱ (۲۰۰۶) نیز مورد توجه قرار گرفته است؛ آنان فقر اطلاعاتی و شکاف دیجیتالی را در کشورهای آفریقایی جنوب صحرا در یک چارچوب تحلیلی مشترک بررسی کردند. افزون بر این، قرار گرفتن «دسترسی به اینترنت» در میان مؤلفه‌های مقیاس فقر اطلاعاتی فرج‌پهلوی و همکاران (۱۴۰۰) نشان می‌دهد که برخورداری دیجیتالی یکی از ابعاد مرتبط با وضعیت اطلاعاتی افراد است. بر این اساس، می‌توان انتظار داشت که شکاف دیجیتالی یکی از سازوکارهایی باشد که از طریق آن نابرابری‌های اجتماعی با تفاوت در برخورداری اطلاعاتی ارتباط پیدا می‌کنند؛ باین‌حال، شکاف دیجیتالی را نباید معادل فقر اطلاعاتی دانست.

باین‌حال، نابرابری دیجیتالی نیز در خلأ اجتماعی شکل نمی‌گیرد. افراد با منابع و موقعیت‌های متفاوت اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی وارد فضای دیجیتال می‌شوند و این تفاوت‌های آفلاین می‌تواند با امکان دسترسی به فناوری، کسب مهارت‌های دیجیتالی و چگونگی بهره‌گیری از امکانات آنلاین همراه باشند. نظریه سرمایه‌بوردیو چارچوب مناسبی برای توضیح این تفاوت‌ها فراهم می‌کند. بوردیو سه شکل اصلی سرمایه را از یکدیگر متمایز می‌کند: سرمایه اقتصادی که منابع مالی و دارایی‌های قابل تبدیل به پول را دربر می‌گیرد؛ سرمایه فرهنگی که در قالب شایستگی‌های درونی‌شده، کالاهای فرهنگی و مدارک و صلاحیت‌های رسمی نمود پیدا می‌کند؛ و سرمایه اجتماعی که به منابع بالفعل و بالقوه حاصل از عضویت فرد در شبکه‌ای از روابط اجتماعی اشاره دارد (کالدرون گومز، ۲۰۲۱؛ بوردیو، ۱۹۸۶). اهمیت این دیدگاه برای مطالعه نابرابری دیجیتالی در این است که افراد منابع اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی خود را به فضای دیجیتال نیز وارد می‌کنند و این منابع، در شرایط مختلف، می‌توانند به شکل‌های دیگری از مزیت تبدیل شوند. پژوهش‌های مربوط به سرمایه دیجیتال نیز با استفاده از نظریه بوردیو، چگونگی شکل‌گیری، بازتولید و توزیع نابرابر سرمایه در محیط‌های دیجیتال را مورد توجه قرار داده‌اند (ورویبه و هاگمان، ۲۰۲۵).

شواهد تجربی نیز نشان می‌دهند که برخورداری دیجیتالی با منابع و شرایط افراد در جهان آفلاین ارتباط دارد. کالدرون گومز (۲۰۲۱) در مطالعه جوانان مادرید نشان داد که سرمایه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی از سازوکارهای متفاوتی به سرمایه دیجیتال تبدیل می‌شوند؛ سرمایه اقتصادی از طریق امکانات و محدودیت‌های مادی دسترسی، سرمایه فرهنگی از طریق جامعه‌پذیری فناورانه و سرمایه اجتماعی از طریق کنش و حمایت اجتماعی رن و همکاران^۲ (۲۰۲۲) نیز نشان دادند که سرمایه فرهنگی خانواده، از جمله منابع و فعالیت‌های فرهنگی و میانجی‌گری فعال والدین، با تفاوت در مهارت‌های دیجیتالی و برخی شیوه‌های استفاده دیجیتالی نوجوانان مرتبط است کویی و همکاران^۳ (۲۰۲۴) نیز نشان دادند که سرمایه فرهنگی و ظرفیت اقتصادی می‌تواند در کاهش شکاف دیجیتالی سالمندان روستایی نقش داشته باشند راگندآ و همکاران (۲۰۲۴) نشان دادند که زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آفلاین با سرمایه دیجیتال رابطه مثبت دارند رودریگز-کاماچو و همکاران^۴ (۲۰۲۴) نیز در مطالعه‌ای بر روی ۲۰۴۴ نفر از کاربران اینترنت در آلمان نشان دادند که انباشت سرمایه دیجیتال با فرایندهای جامعه‌پذیری گذشته و حال در زمینه فناوری، از جمله تربیت دیجیتالی و تعامل با دوستان دارای مهارت دیجیتال، و همچنین با تحصیلات، سن و جنسیت مرتبط است. در مجموع، این یافته‌ها نشان می‌دهند که تفاوت در برخورداری دیجیتالی را نمی‌توان جدا از منابع اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی افراد در جهان آفلاین در نظر گرفت.

همین سرمایه‌ها می‌توانند فراتر از موقعیت دیجیتالی، با وضعیت اطلاعاتی افراد نیز مرتبط باشند. برخورداری از منابع اقتصادی می‌تواند دسترسی به ابزارها، اینترنت، کتاب و سایر منابع و خدمات اطلاعاتی را تسهیل کند؛ سرمایه فرهنگی می‌تواند با توانایی انتخاب منابع و کانال‌های اطلاعاتی و چگونگی استفاده از اطلاعات ارتباط داشته باشد؛ و شبکه‌های اجتماعی نیز می‌توانند امکان دستیابی به اطلاعات، تجربه، راهنمایی و حمایت را فراهم کنند. در همین راستا، دانایی‌مقدم (۱۳۹۳) با

بررسی روابط مفهومی میان نظریه‌های فقر اطلاعاتی، سرریز اطلاعاتی و سرمایه اجتماعی نشان داد که نظریه‌های فقر اطلاعاتی و سرمایه اجتماعی از نظر تأکید بر ساختار و عضویت اجتماعی و نیز اهمیت اعتماد در دسترسی افراد به اطلاعات دارای پیوندهای مفهومی‌اند. در این چارچوب، سرمایه اجتماعی با منابع موجود در شبکه روابط اجتماعی فرد برای دستیابی به اطلاعات ارتباط پیدا می‌کند. شواهد پژوهشی نیز بخش‌هایی از این روابط را نشان داده‌اند. کوهی‌رستمی و پورخلیل (۱۳۹۷) عوامل اقتصادی و مالی و نیز عوامل اجتماعی - فرهنگی را، در کنار عوامل آموزشی و زیرساختی، از عوامل مرتبط با شکل‌گیری یا تشدید فقر اطلاعاتی دانسته‌اند. عسکریان کاخ و همکاران (۱۴۰۳) نیز در بررسی فقر اطلاعاتی بهورزهای خانه‌های بهداشت بر پایه نظریه چمن نشان دادند که مؤلفه‌های فقر اطلاعاتی با عواملی مانند ضعف مهارت‌های پردازش اطلاعات، بی‌اعتمادی، کمبود اطلاعات و دارایی‌های اطلاعاتی و پایداری به فرهنگ درون گروهی همراه‌اند. یافته‌های آنان همچنین بر نقش زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی در رفتارهای مرتبط با فقر اطلاعاتی تأکید دارد. فرج‌پهلوی و همکاران^۱ (۲۰۲۲) نیز در مطالعه شهروندان اهواز، روابط معناداری میان فقر اطلاعاتی و متغیرهایی از جمله سرمایه اقتصادی و مشارکت اجتماعی گزارش کردند.

سرمایه اجتماعی نیز می‌تواند بخشی از تفاوت‌های موجود در وضعیت اطلاعاتی افراد را توضیح دهد، زیرا دستیابی به اطلاعات تنها از طریق منابع رسمی صورت نمی‌گیرد و روابط میان فردی و شبکه‌های اجتماعی نیز می‌توانند در تأمین نیازهای اطلاعاتی نقش داشته باشند. مور^۲ (۲۰۱۶) در مروری بر مطالعات رفتار اطلاع‌یابی نوجوانان، نقش شبکه‌های اجتماعی، هم‌تایان و سرمایه اجتماعی را در چگونگی جست‌وجو و دستیابی آنان به اطلاعات مورد توجه قرار داده است. این شواهد نشان می‌دهد که برای درک وضعیت اطلاعاتی افراد، در کنار منابع اقتصادی و فرهنگی، باید به روابط و منابع اجتماعی در دسترس آنان نیز توجه کرد. باین‌حال، صرف برخورداری از روابط اجتماعی بیشتر را نمی‌توان الزاماً معادل برخورداری اطلاعاتی بیشتر دانست؛ نوع روابط، منابع موجود در شبکه و چگونگی استفاده از آنها نیز اهمیت دارد.

کنار هم قرار دادن این دو جریان پژوهشی، امکان طرح رابطه‌ای فراتر از مسیرهای مستقیم را فراهم می‌کند. اگر سرمایه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی با موقعیت دیجیتال افراد مرتبط باشند (کالدرون گومز، ۲۰۲۱؛ راگندآ و همکاران، ۲۰۲۴) و از سوی دیگر، وضعیت دیجیتال با امکان دسترسی و استفاده از منابع اطلاعاتی ارتباط داشته باشد (مارچلا و چودوری، ۲۰۲۰؛ کوهی‌رستمی و پورخلیل، ۱۳۹۷؛ رن و همکاران، ۲۰۲۲؛ راگندآ و همکاران، ۲۰۲۴؛ کویی و همکاران، ۲۰۲۴؛ کالدرون گومز، ۲۰۲۱؛ گبرمی‌کائل و جکسون، ۲۰۰۶؛ تیان و همکاران، ۲۰۲۶).

می‌توان انتظار داشت که بخشی از رابطه سرمایه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی با وضعیت فقر اطلاعاتی از طریق وضعیت شکاف دیجیتالی برقرار شود. شواهدی از عملکرد چنین سازوکاری در ارتباط سرمایه فرهنگی با پیامدهای دیگری نیز وجود دارد. برای نمونه، کویی و همکاران (۲۰۲۴) نشان دادند که شکاف دیجیتالی در رابطه میان سرمایه فرهنگی و سلامت سالمندان نقش میانجی دارد. البته پیامد مورد بررسی در آن مطالعه سلامت بود، نه فقر اطلاعاتی؛ بنابراین، این یافته شاهد مستقیمی برای مدل پژوهش حاضر نیست، اما نشان می‌دهد که شکاف دیجیتالی می‌تواند در رابطه میان سرمایه فرهنگی و یک پیامد فردی نقش واسطه‌ای داشته باشد.

با وجود گسترش پژوهش در هر یک از این حوزه‌ها، ادبیات موجود عمدتاً در چند مسیر نسبتاً جدا از یکدیگر پیش رفته است. گروهی از مطالعات به ارتباط منابع اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی با نابرابری یا سرمایه دیجیتال پرداخته‌اند (راگندآ و همکاران، ۲۰۲۴؛ کویی و همکاران، ۲۰۲۴؛ ورویبه و هاگمان، ۲۰۲۵؛ رودریگز-کاماچو و همکاران، ۲۰۲۴)، گروهی دیگر عوامل مرتبط با فقر اطلاعاتی را بررسی کرده‌اند (ژانگ و یانگ، ۲۰۲۳؛ تیان و همکاران، ۲۰۲۶) و برخی نیز به ارتباط میان شکاف دیجیتالی و محرومیت یا نابرابری اطلاعاتی توجه داشته‌اند (مارچلا و چودوری، ۲۰۲۰؛ کوهی‌رستمی و پورخلیل، ۱۳۹۷؛ رن و همکاران، ۲۰۲۲؛ کالدرون گومز، ۲۰۲۱؛ گبرمی‌کائل و جکسون، ۲۰۰۶).

^۱. Farajpahlou et al.

²Moore et al.

³Rodríguez-Camacho

با وجود گسترش پژوهش در این حوزه‌ها، ادبیات موجود عمدتاً در مسیرهای نسبتاً جداگانه‌ای پیش رفته است. بخشی از مطالعات، رابطه منابع اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی با نابرابری یا سرمایه دیجیتال را بررسی کرده‌اند (راگندآ و همکاران، ۲۰۲۴؛ کویی و همکاران، ۲۰۲۴؛ ورویبه و هاگمان، ۲۰۲۵؛ رودریگز-کامپو و همکاران، ۲۰۲۴)؛ گروهی دیگر به عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فردی مرتبط با فقر اطلاعاتی پرداخته‌اند (ژانگ و یانگ، ۲۰۲۳؛ تیان و همکاران، ۲۰۲۶)؛ و برخی پژوهش‌ها نیز ارتباط میان نابرابری دیجیتالی و محرومیت یا نابرابری اطلاعاتی را مورد توجه قرار داده‌اند (مارچلا و چودوری، ۲۰۲۰؛ کوهی‌رستمی و پورخلیل، ۱۳۹۷؛ گبرمی‌کائل و جکسون، ۲۰۰۶). با این حال، آنچه در این جریان‌های پژوهشی کمتر روشن شده، سازوکار ارتباط هر یک از اشکال سرمایه با فقر اطلاعاتی است؛ به‌ویژه اینکه آیا سرمایه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی مستقیماً با وضعیت اطلاعاتی افراد مرتبط‌اند، یا بخشی از این رابطه از طریق تفاوت در برخورداری و قابلیت‌های دیجیتالی برقرار می‌شود، و آیا این سازوکار برای هر سه نوع سرمایه به یک شکل عمل می‌کند. بر این اساس، خلأ مشخص پژوهش حاضر، فقدان آزمون یکپارچه مسیرهای مستقیم و غیرمستقیم میان سه شکل سرمایه بوردیویی، وضعیت شکاف دیجیتالی و وضعیت فقر اطلاعاتی است. پژوهش حاضر برای پاسخ به این خلأ، سرمایه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی را به‌طور هم‌زمان در یک مدل تحلیلی وارد می‌کند و برای هر یک، هم رابطه مستقیم آن با وضعیت فقر اطلاعاتی و هم رابطه غیرمستقیم آن از طریق وضعیت شکاف دیجیتالی را می‌آزماید. نوآوری پژوهش، بنابراین، نه صرفاً در کنار هم قرار دادن این متغیرها، بلکه در تفکیک و مقایسه مسیرهای ارتباطی سه نوع سرمایه است؛ به‌گونه‌ای که مشخص شود آیا وضعیت دیجیتالی برای هر سه شکل سرمایه سازوکار واسطه‌ای مشابهی دارد یا الگوی ارتباط هر سرمایه با وضعیت اطلاعاتی متفاوت است. این رویکرد می‌تواند به درک دقیق‌تری از چگونگی پیوند نابرابری‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی با نابرابری اطلاعاتی در محیطی که دسترسی و استفاده از اطلاعات به‌طور فزاینده‌ای دیجیتالی شده است، کمک کند.

چارچوب مفهومی و پیشینه پژوهش

پیش از طرح فرضیه‌ها، توجه به جهت عملیاتی متغیرهای شکاف دیجیتالی و فقر اطلاعاتی ضروری است. در پژوهش حاضر، اگرچه این دو سازه از نظر مفهومی با عناوین شکاف دیجیتالی و فقر اطلاعاتی بررسی می‌شوند، جهت نمره‌گذاری ابزارهای آنها مثبت است. در پرسشنامه شکاف دیجیتالی، نمره بالاتر نشان‌دهنده دسترسی، آشنایی و استفاده بیشتر از امکانات دیجیتالی و در نتیجه وضعیت دیجیتالی مطلوب‌تر و شکاف دیجیتالی کمتر است. همچنین، در مقیاس فقر اطلاعاتی، نمره بالاتر نشان‌دهنده برخورداری اطلاعاتی بیشتر و در نتیجه وضعیت اطلاعاتی مطلوب‌تر و فقر اطلاعاتی کمتر است. بنابراین، در مدل مفهومی و فرضیه‌های پژوهش، «رابطه مثبت با وضعیت شکاف دیجیتالی به معنای رابطه با وضعیت دیجیتالی مطلوب‌تر (شکاف دیجیتالی کمتر) و رابطه مثبت با وضعیت فقر اطلاعاتی به معنای رابطه با وضعیت اطلاعاتی مطلوب‌تر (فقر اطلاعاتی کمتر) است. تمامی جهت‌های فرض‌شده و ضرایب مسیر بر اساس این شیوه نمره‌گذاری تفسیر می‌شوند.

چارچوب مفهومی پژوهش بر این فرض استوار است که سرمایه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، به‌عنوان منابع آفلاین، می‌توانند هم به‌طور مستقیم با وضعیت اطلاعاتی افراد مرتبط باشند و هم بخشی از این رابطه از طریق موقعیت آنان در محیط دیجیتال برقرار شود. این منطق با نظریه سرمایه بورديو و مطالعاتی سازگار است که نشان داده‌اند تفاوت‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی موجود در جهان آفلاین می‌توانند در میزان برخورداری و قابلیت‌های دیجیتالی افراد نیز بازتاب پیدا کنند (راگندآ و همکاران، ۲۰۲۴؛ کالدرون گومز، ۲۰۲۱؛ بوردیو، ۱۹۸۶). در این میان، کالدرون گومز (۲۰۲۱) نشان داد که سرمایه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی از سازوکارهای متفاوتی با شکل‌گیری سرمایه دیجیتال ارتباط پیدا می‌کنند و راگندآ و همکاران (۲۰۲۴) نیز رابطه مثبت زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آفلاین با سرمایه دیجیتال را گزارش کردند. این شواهد، مبنایی برای بررسی وضعیت دیجیتالی به‌عنوان یکی از مسیرهای ارتباط میان سرمایه‌های آفلاین و وضعیت اطلاعاتی افراد فراهم می‌کنند.

سرمایه فرهنگی می‌تواند از طریق دانش، شایستگی‌ها و قابلیت‌های اکتسابی با موقعیت دیجیتالی افراد ارتباط پیدا کند. کالدرون گومز (۲۰۲۱) نشان داد که سرمایه فرهنگی از طریق فرایند جامعه‌پذیری فناورانه با شکل‌گیری سرمایه دیجیتال

پیوند دارد؛ به گونه‌ای که تجربه و آشنایی با فناوری در کودکی و نوجوانی و یادگیری دیجیتالی در محیط‌های آموزشی در توسعه مهارت‌ها و آشنایی بیشتر با فناوری نقش دارند. شواهد تجربی دیگر نیز از این ارتباط حمایت می‌کنند. رن و همکاران (۲۰۲۲) نشان دادند که سرمایه فرهنگی خانواده، از جمله منابع و فعالیت‌های فرهنگی و میانجی‌گری فعال والدین، با تفاوت در مهارت‌های دیجیتالی و برخی شیوه‌های استفاده دیجیتالی نوجوانان مرتبط است. کویی و همکاران (۲۰۲۴) نیز نقش سرمایه فرهنگی را در کاهش شکاف دیجیتالی سالمندان گزارش کردند و راگندآ و همکاران (۲۰۲۴) رابطه مثبت زمینه فرهنگی آفلاین با سرمایه دیجیتال را نشان دادند. بر این اساس، فرضیه زیر مطرح می‌شود:

فرضیه ۱. سرمایه فرهنگی با وضعیت شکاف دیجیتالی شهروندان رابطه مستقیم و مثبت دارد.

سرمایه اقتصادی می‌تواند با فراهم کردن منابع مادی لازم برای دسترسی به فناوری و استفاده از آن، با موقعیت دیجیتالی افراد ارتباط داشته باشد. کالدرون گومز (۲۰۲۱) نشان داد که سرمایه اقتصادی از طریق امکانات و محدودیت‌های مادی با شکل‌گیری سرمایه دیجیتال پیوند دارد؛ به گونه‌ای که محدودیت منابع اقتصادی می‌تواند دسترسی به ابزارها و امکانات لازم برای مشارکت در محیط دیجیتال را دشوار کند راگندآ و همکاران (۲۰۲۴) نیز با در نظر گرفتن مؤلفه‌هایی مانند اشتغال، درآمد، مالکیت دارایی و پس‌انداز در سنجش زمینه اقتصادی آفلاین، رابطه مثبت آن را با سرمایه دیجیتال گزارش کردند. کویی و همکاران (۲۰۲۴) نیز نشان دادند که ظرفیت اقتصادی با کاهش شکاف دیجیتالی سالمندان روستایی ارتباط دارد؛ هرچند «ظرفیت اقتصادی» در آن مطالعه دقیقاً معادل سرمایه اقتصادی در معنای بوردیویی آن نیست. بر این اساس، فرضیه زیر مطرح می‌شود:

فرضیه ۲. سرمایه اقتصادی با وضعیت شکاف دیجیتالی شهروندان رابطه مستقیم و مثبت دارد.

سرمایه اجتماعی نیز می‌تواند از طریق منابع و حمایت‌های در دسترس در شبکه روابط اجتماعی با موقعیت دیجیتالی افراد ارتباط داشته باشد. کالدرون گومز (۲۰۲۱) نشان داد که سرمایه اجتماعی از طریق کنش‌های اجتماعی و حمایت اجتماعی با شکل‌گیری سرمایه دیجیتال پیوند پیدا می‌کند. راگندآ و همکاران (۲۰۲۴) نیز مؤلفه اجتماعی آفلاین، شامل تعهد اجتماعی، پیوندهای نزدیک و شبکه اجتماعی، را با سرمایه دیجیتال مرتبط یافتند و این رابطه در مدل چندمتغیره آنان مثبت و معنادار بود ($\beta = 0.251, p < 0.001$). این یافته‌ها نشان می‌دهند که شبکه‌ها و حمایت‌های اجتماعی می‌توانند منابعی برای دسترسی، یادگیری و استفاده از فناوری در اختیار افراد قرار دهند. با این حال، مؤلفه اجتماعی بررسی شده در راگندآ و همکاران (۲۰۲۴) را نباید کاملاً معادل سازه سرمایه اجتماعی در پژوهش حاضر دانست. عظیمی و همکاران (۱۴۰۴) نیز در بررسی شکاف دیجیتالی در برنامه درسی دوره ابتدایی، عوامل اقتصادی را از عوامل مهم مرتبط با شکاف دیجیتالی شناسایی کردند. البته، همانند مفهوم «ظرفیت اقتصادی» در مطالعه کویی و همکاران، عوامل اقتصادی در این پژوهش نیز نباید کاملاً معادل سرمایه اقتصادی در معنای بوردیویی آن تلقی شوند. بر این اساس، فرضیه زیر مطرح می‌شود:

فرضیه ۳. سرمایه اجتماعی با وضعیت شکاف دیجیتالی شهروندان رابطه مستقیم و مثبت دارد.

شکاف دیجیتالی و فقر اطلاعاتی مفاهیمی مرتبط، اما متمایزند. شکاف دیجیتالی عمدتاً به تفاوت در دسترسی به فناوری، مهارت‌های دیجیتالی و شیوه استفاده از آن مربوط می‌شود، درحالی‌که فقر اطلاعاتی دامنه گسترده‌تری دارد و محدودیت در دسترسی، فهم و استفاده مؤثر از اطلاعات را نیز دربر می‌گیرد. کوهی‌رستمی و پورخلیل (۱۳۹۷) نیز نشان داده‌اند که فقر اطلاعاتی با شکاف دیجیتالی هم‌پوشانی دارد، بدون آنکه این دو مفهوم را یکسان بدانند مارچلا و چودوری (۲۰۲۰) بر این نکته تأکید می‌کنند که برخورداری از فناوری به تنهایی برای غلبه بر فقر اطلاعاتی کافی نیست و محدودیت در دسترسی به فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی یا فقدان مهارت لازم برای استفاده از آنها می‌تواند به تداوم محرومیت اطلاعاتی و اجتماعی بینجامد.

گبرمی‌کائل و جکسون (۲۰۰۶) نیز فقر اطلاعاتی و شکاف دیجیتالی را در یک چارچوب تحلیلی مشترک بررسی کرده‌اند. افزون بر این، در مقیاس تدوین شده توسط فرج‌پهلوی و همکاران (۱۴۰۰)، دسترسی به اینترنت یکی از مؤلفه‌های فقر اطلاعاتی است و دسترسی اینترنتی و مهارت‌های دیجیتالی از عوامل مرتبط با وضعیت اطلاعاتی افراد به شمار می‌روند. این شواهد

نشان می‌دهند که وضعیت دیجیتال افراد می‌تواند با میزان برخورداری آنان از اطلاعات ارتباط داشته باشد. بر این اساس، فرضیه زیر مطرح می‌شود:

فرضیه ۴. وضعیت شکاف دیجیتالی با وضعیت فقر اطلاعاتی شهروندان رابطه مستقیم و مثبت دارد.

سرمایه فرهنگی می‌تواند از طریق دانش، شایستگی‌ها و تجربه‌های اکتسابی با چگونگی دستیابی، انتخاب و استفاده افراد از اطلاعات ارتباط داشته باشد. کوهی‌رستمی و پورخلیل (۱۳۹۷) نیز عوامل آموزشی و اجتماعی - فرهنگی را در میان عوامل مرتبط با شکل‌گیری یا تشدید فقر اطلاعاتی قرار داده‌اند. شواهد نزدیک‌تر به مفهوم سرمایه فرهنگی را می‌توان در مطالعه کاساپوویچ (۲۰۲۵) مشاهده کرد. این پژوهش با استفاده از نظریه بورديو، تفاوت در رفتار اطلاعاتی دانش‌آموزان دبیرستانی هنگام انتخاب مؤسسه آموزش عالی را با توجه به سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده والدین، که از طریق سطح تحصیلات آنان بررسی شده بود، مورد توجه قرار داد. اگرچه در این مطالعه فقر اطلاعاتی مستقیماً اندازه‌گیری نشده است، یافته‌های آن نشان می‌دهد که زمینه فرهنگی خانواده با چگونگی مواجهه جوانان با اطلاعات در تصمیم‌گیری‌های آموزشی ارتباط دارد. یانگ (۲۰۲۳) نیز نشان دادند که سواد فردی با فقر اطلاعاتی رابطه معناداری دارد؛ هرچند «سواد فردی» در مطالعه آنان را نمی‌توان معادل سرمایه فرهنگی در معنای بورديویی آن دانست. بر این اساس، فرضیه زیر مطرح می‌شود:

فرضیه ۵. سرمایه فرهنگی با وضعیت فقر اطلاعاتی شهروندان رابطه مستقیم و مثبت دارد.

سرمایه اقتصادی می‌تواند با فراهم کردن امکان دسترسی به اینترنت، کتاب، ابزارهای فناورانه و سایر منابع و خدمات اطلاعاتی، با میزان برخورداری افراد اطلاعاتی ارتباط داشته باشد. کوهی‌رستمی و پورخلیل (۱۳۹۷) نیز عوامل اقتصادی و مالی را در زمره عوامل مرتبط با شکل‌گیری یا تشدید فقر اطلاعاتی قرار داده‌اند. شواهد مستقیم‌تری در مطالعه فرج‌پهلوی و همکاران (۲۰۲۲) به دست آمده است؛ آنان در مطالعه شهروندان اهواز، سرمایه اقتصادی را در ارتباط با فقر اطلاعاتی بررسی کردند و رابطه معناداری میان این دو متغیر گزارش دادند. باین‌حال، این رابطه به معنای تقلیل فقر اطلاعاتی به وضعیت اقتصادی افراد نیست، زیرا شواهد نشان می‌دهند که فقر اطلاعاتی با مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی، آموزشی، اجتماعی - فرهنگی، فردی و زیرساختی ارتباط دارد. کوهی‌رستمی و پورخلیل (۱۳۹۷) بر این اساس، فرضیه زیر مطرح می‌شود:

فرضیه ۶. سرمایه اقتصادی با وضعیت فقر اطلاعاتی شهروندان رابطه مستقیم و مثبت دارد.

سرمایه اجتماعی نیز می‌تواند از طریق اطلاعات، راهنمایی و حمایت در دسترس در شبکه روابط اجتماعی با وضعیت اطلاعاتی افراد مرتبط باشد. کوهی‌رستمی و پورخلیل (۱۳۹۷) عوامل اجتماعی - فرهنگی را در میان عوامل مرتبط با شکل‌گیری یا تشدید فقر اطلاعاتی قرار داده‌اند. مور (۲۰۱۶) نیز در بررسی مطالعات رفتار اطلاعاتی نوجوانان، نقش همتایان، شبکه‌های اجتماعی و سرمایه اجتماعی را در تأمین نیازهای اطلاعاتی آنان مورد توجه قرار داده است. فرج‌پهلوی و همکاران (۲۰۲۲) نیز رابطه معناداری میان مشارکت اجتماعی و فقر اطلاعاتی گزارش کردند؛ البته مشارکت اجتماعی را نمی‌توان معادل کامل سرمایه اجتماعی دانست. بر این اساس، فرضیه زیر مطرح می‌شود:

فرضیه ۷. سرمایه اجتماعی با وضعیت فقر اطلاعاتی شهروندان رابطه مستقیم و مثبت دارد.

منطق میانجی‌گری در مدل حاضر از دو دسته شواهد ناشی می‌شود. از یک سو، سرمایه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی با موقعیت و قابلیت‌های دیجیتال افراد مرتبط‌اند (رن و همکاران، ۲۰۲۲؛ کویی و همکاران، ۲۰۲۴b؛ کالدرون گومز، ۲۰۲۱؛ راگندآ و همکاران، ۲۰۲۴) و از سوی دیگر، برخورداری و مهارت‌های دیجیتالی با وضعیت اطلاعاتی ارتباط دارند (مارچلا و چودوری، ۲۰۲۰؛ کوهی‌رستمی و پورخلیل، ۱۳۹۷؛ گبرمی کائل و جکسون، ۲۰۰۶). بنابراین، بخشی از رابطه این سرمایه‌ها با وضعیت فقر اطلاعاتی ممکن است از طریق وضعیت دیجیتالی افراد برقرار شود. در مورد سرمایه فرهنگی، کالدرون گومز (۲۰۲۱) و رن و همکاران (۲۰۲۲) ارتباط منابع فرهنگی با قابلیت‌های دیجیتالی را نشان داده‌اند. کویی و همکاران (۲۰۲۴b) نیز نقش میانجی شکاف دیجیتالی را در رابطه سرمایه فرهنگی و سلامت سالمندان گزارش کردند. اگرچه پیامد آن مطالعه سلامت بود، این یافته شواهدی برای امکان نقش واسطه‌ای شکاف دیجیتالی فراهم می‌کند. بنابراین:

فرضیه ۸. سرمایه فرهنگی از طریق وضعیت شکاف دیجیتالی، رابطه غیرمستقیم و مثبتی با وضعیت فقر اطلاعاتی شهروندان دارد.

برای سرمایه اقتصادی، منابع مالی می‌توانند با کاهش موانع مادی، دسترسی و استفاده از فناوری را تسهیل کنند (راگندآ و همکاران، ۲۰۲۴؛ کالدرون گومز، ۲۰۲۱) و برخورداری دیجیتالی نیز با دسترسی و استفاده از اطلاعات ارتباط دارد (مارچلا و چودوری، ۲۰۲۰؛ کوهی‌رستمی و پورخلیل، ۱۳۹۷؛ کویی و همکاران، ۲۰۲۴b؛ کالدرون گومز، ۲۰۲۱). بنابراین، بخشی از رابطه سرمایه اقتصادی با وضعیت فقر اطلاعاتی ممکن است از طریق وضعیت دیجیتالی افراد برقرار شود. بر این اساس:

فرضیه ۹. سرمایه اقتصادی از طریق وضعیت شکاف دیجیتالی، رابطه غیرمستقیم و مثبتی با وضعیت فقر اطلاعاتی شهروندان دارد.

در مورد سرمایه اجتماعی، کالدرون گومز (۲۰۲۱) نقش کنش و حمایت اجتماعی را در ارتباط سرمایه اجتماعی با سرمایه دیجیتالی نشان داد و راگندآ و همکاران (۲۰۲۴) نیز رابطه مثبت مؤلفه اجتماعی با سرمایه دیجیتالی را گزارش کردند. از سوی دیگر، شبکه‌های اجتماعی می‌توانند در تأمین نیازهای اطلاعاتی افراد نقش داشته باشند (مور، ۲۰۱۶). با این حال، در منابع بررسی‌شده، کل مسیر سرمایه اجتماعی، شکاف دیجیتالی، فقر اطلاعاتی به‌طور مستقیم آزمون نشده است؛ بنابراین، این فرضیه بر ترکیب شواهد مربوط به دو بخش این مسیر استوار است. بر این اساس:

فرضیه ۱۰. سرمایه اجتماعی از طریق وضعیت شکاف دیجیتالی، رابطه غیرمستقیم و مثبتی با وضعیت فقر اطلاعاتی شهروندان دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر شیوه گردآوری داده‌ها، پژوهشی کمی، مقطعی و از نوع پیمایش همبستگی است. جامعه آماری پژوهش را شهروندان ۱۸ سال و بالاتر شهر اهواز، بدون تعیین سقف سنی، تشکیل دادند. برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری احتمالی تصادفی چندمرحله‌ای استفاده شد. بدین منظور، ابتدا حجم نمونه متناسب با جمعیت هشت منطقه شهری اهواز به هر منطقه اختصاص یافت؛ سپس در هر منطقه، تعدادی از محله‌ها به‌صورت تصادفی انتخاب شدند. در هر محله، پس از تعیین تصادفی نقطه شروع، واحدهای مسکونی با فاصله ثابت دو ساختمان به‌صورت نظام‌مند انتخاب شدند. در هر واحد مسکونی نیز از میان افراد واجد شرایط، فردی انتخاب شد که سالروز تولد او از همه افراد واجد شرایط منزل به زمان مراجعه نزدیک‌تر و گذشته بود. در مجموع، ۳۱۰ پرسشنامه گردآوری شد که پس از بررسی اولیه و کنار گذاشتن پرسشنامه‌های ناقص و موارد دارای داده‌های پرت، داده‌های ۳۰۰ پرسشنامه در تحلیل نهایی وارد شد. در مدلیابی معادلات ساختاری، تعیین کفایت حجم نمونه صرفاً بر یک حد عددی ثابت استوار نیست و عواملی مانند پیچیدگی مدل، تعداد پارامترهای برآوردشونده، روش برآورد و ویژگی‌های توزیعی داده‌ها نیز در آن نقش دارند. کلین^۲ (۲۰۱۶) با اشاره به دشواری تعیین یک حداقل مطلق برای حجم نمونه در مدلیابی معادلات ساختاری، حدود ۲۰۰ مورد را به‌عنوان حجم نمونه متداول در مطالعات این حوزه مطرح می‌کند و بر ضرورت توجه به ویژگی‌های مدل و داده‌ها تأکید دارد. بر این اساس، حجم نمونه نهایی ۳۰۰ نفر برای اجرای مدلیابی معادلات ساختاری در پژوهش حاضر مناسب ارزیابی شد. پژوهش شامل پنج ابزار بود.

پرسشنامه سرمایه فرهنگی: برای سنجش سرمایه فرهنگی از پرسشنامه مورد استفاده در پژوهش عصاره و همکاران (۱۳۹۶) مبتنی بر الگوی سه‌بعدی سرمایه فرهنگی بوردیو، استفاده شد. این پرسشنامه شامل ۲۳ گویه و سه مؤلفه سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته، عینیت‌یافته و نهادی‌شده است؛ به‌طوری‌که گویه‌های ۱ تا ۸ سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته، گویه‌های ۹ تا ۱۹ سرمایه فرهنگی عینیت‌یافته و گویه‌های ۲۰ تا ۲۳ سرمایه فرهنگی نهادی‌شده را می‌سنجند. پاسخ‌ها بر اساس طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت نمره‌گذاری شدند و نمره بالاتر نشان‌دهنده سرمایه فرهنگی بیشتر است؛ بنابراین، دامنه نظری نمره کل

1 Marcella & Chowdhury

2. Kline

از ۲۳ تا ۱۱۵ است. عصاره و همکاران (۱۳۹۶) روایی سازه این ابزار را با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی بررسی و ضریب آلفای کرونباخ کل مقیاس را ۰٫۹۰ گزارش کردند. در پژوهش حاضر نیز ضریب آلفای کرونباخ کل مقیاس ۰٫۸۹ به دست آمد. ساختار ۲۳ گویه‌ای و سه‌بعدی این ابزار در پژوهش جدیدتر قاسمی و همکاران (۱۴۰۵) نیز مجدداً به کار گرفته شده است.

پرسشنامه سرمایه اجتماعی: برای سنجش سرمایه اجتماعی از پرسشنامه مورد استفاده در پژوهش عصاره و همکاران (۱۳۹۶) استفاده شد. این ابزار شامل ۲۰ گویه و سه مؤلفه مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی و انسجام اجتماعی است و پاسخ‌ها بر اساس طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت نمره‌گذاری می‌شوند؛ به گونه‌ای که نمره بالاتر نشان‌دهنده سرمایه اجتماعی بیشتر است. بنابراین، دامنه نظری نمره کل از ۲۰ تا ۱۰۰ است. عصاره و همکاران (۱۳۹۶) روایی سازه این ابزار را با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی بررسی کرده و ضریب آلفای کرونباخ کل مقیاس را ۰٫۸۸ گزارش کردند. در پژوهش حاضر نیز ضریب آلفای کرونباخ کل مقیاس ۰٫۸۷ به دست آمد. همین ساختار ۲۰ گویه‌ای و سه‌بعدی نیز در پژوهش قاسمی و همکاران (۱۴۰۵) مجدداً استفاده شده است.

شاخص سرمایه اقتصادی: برای سنجش سرمایه اقتصادی از سنجه مورد استفاده در پژوهش عصاره و همکاران (۱۳۹۶) استفاده شد. سرمایه اقتصادی در این سنجه با سه شاخص میزان درآمد خانوار، ارزش ریالی منزل مسکونی و ارزش ریالی خودروی شخصی اندازه‌گیری می‌شود. عصاره و همکاران (۱۳۹۶) روایی سازه این سنجه را با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی بررسی کرده و ضریب آلفای کرونباخ آن را ۰٫۷۵ گزارش کردند. در پژوهش حاضر نیز اطلاعات مربوط به درآمد خانوار، مالکیت و ارزش منزل مسکونی و مالکیت و ارزش خودروی شخصی گردآوری و برای سنجش سرمایه اقتصادی استفاده شد. به دلیل ماهیت متفاوت مقیاس اندازه‌گیری این شاخص‌ها، دامنه نمره کل برای این متغیر به صورت ساده مشابه ابزارهای لیکرتی گزارش نشد.

مقیاس فقر اطلاعاتی: برای سنجش وضعیت فقر اطلاعاتی از مقیاس تدوین و اعتبارسنجی‌شده فرج‌پهلوی و همکاران (۱۴۰۰) استفاده شد. این مقیاس شامل ۳۱ گویه در پنج مؤلفه سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی، دسترسی به اینترنت، دسترسی به کتاب، عوامل رفتاری و مهارت‌های دیجیتالی است. مقاله اصلی توسعه ابزار تأیید می‌کند که این ۳۱ گویه در همین پنج عامل طبقه‌بندی شده‌اند. پاسخ‌ها بر اساس طیف پنج‌درجه‌ای از «خیلی کم = ۱» تا «خیلی زیاد = ۵» نمره‌گذاری شدند. گویه‌های مقیاس در جهت برخورداری اطلاعاتی نمره‌گذاری شده‌اند؛ از این رو، نمره بالاتر نشان‌دهنده وضعیت اطلاعاتی مطلوب‌تر و در نتیجه فقر اطلاعاتی کمتر و نمره پایین‌تر بیانگر برخورداری اطلاعاتی کمتر و فقر اطلاعاتی بیشتر است. دامنه نظری نمره کل مقیاس از ۳۱ تا ۱۵۵ است. در پژوهش حاضر، ضریب آلفای کرونباخ کل مقیاس ۰٫۹۳ به دست آمد.

پرسشنامه شکاف دیجیتالی: برای سنجش وضعیت شکاف دیجیتالی از پرسشنامه مورد استفاده در پژوهش کریمی (۱۳۹۲) استفاده شد. این ابزار شامل ۱۹ گویه و سه مؤلفه شکاف فناوری، شکاف سواد اطلاعاتی و شکاف دسترسی به اطلاعات است. دو گویه نخست به دسترسی به رایانه و اینترنت در منزل مربوط است، ۱۴ گویه بعدی میزان آشنایی و استفاده از امکانات اینترنتی را می‌سنجند و سه گویه پایانی به دسترسی به اینترنت و امکانات مرتبط اختصاص دارند. در مطالعه کریمی (۱۳۹۲) ضریب آلفای کرونباخ ابزار ۰٫۹۱ گزارش شد و روایی آن نیز با استفاده از نظر متخصصان و تحلیل عاملی تأییدی بررسی و تأیید شد. در پژوهش حاضر، ۱۴ گویه درجه‌ای بر اساس طیف پنج‌درجه‌ای و پنج گویه دوگزینه‌ای به صورت «بلی = ۱» و «خیر = ۰» نمره‌گذاری شدند. دامنه نظری نمره کل از ۱۴ تا ۷۵ است و نمره بالاتر نشان‌دهنده برخورداری، دسترسی و استفاده بیشتر از امکانات دیجیتالی و در نتیجه وضعیت دیجیتالی مطلوب‌تر و شکاف دیجیتالی کمتر است. در پژوهش حاضر، ضریب آلفای کرونباخ ۰٫۹۰ به دست آمد.

داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی شامل میانگین و انحراف استاندارد و آمار استنباطی تحلیل شدند. برای بررسی روابط بین متغیرها از ضریب همبستگی پیرسون و برای آزمون روابط مستقیم و غیرمستقیم بین سرمایه فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی،

شکاف دیجیتالی و فقر اطلاعاتی از مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شد. همچنین، معناداری اثرهای غیرمستقیم با روش بوت‌استرپ با ۵۰۰۰ نمونه‌گیری مجدد و فاصله اطمینان ۹۵ درصد بررسی شد.

داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای اسپاس نسخه ۲۵ و ایموس نسخه ۲۵ تحلیل شدند. در سطح توصیفی، از میانگین و انحراف معیار برای توصیف متغیرهای پژوهش استفاده شد. در سطح استنباطی، ابتدا روابط میان سرمایه فرهنگی، سرمایه اقتصادی، سرمایه اجتماعی، وضعیت شکاف دیجیتالی و وضعیت فقر اطلاعاتی با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون بررسی شد. سپس برای آزمون هم‌زمان روابط مستقیم و غیرمستقیم میان متغیرها، از مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شد. برازش مدل با استفاده از شاخص‌های برازش مطلق، تطبیقی و مقتصد ارزیابی شد. برای آزمون اثرهای غیرمستقیم سرمایه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی بر وضعیت فقر اطلاعاتی از طریق وضعیت شکاف دیجیتالی نیز از روش بوت‌استرپ با ۵۰۰۰ بازنمونه و فاصله اطمینان ۹۵ درصد استفاده شد؛ اثر غیرمستقیم زمانی معنادار تلقی شد که فاصله اطمینان بوت‌استرپ شامل صفر نبود.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های جمعیت‌شناختی نمونه پژوهش در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه پژوهش (n= ۳۰۰)

شاخص‌ها		تعداد (درصد)	شاخص‌ها		تعداد (درصد)
جنسیت	زن	۱۷۴ (۵۸٪)	قومیت	بختیاری	۴۲ (۱۴٪)
	مرد	۱۲۶ (۴۲٪)		لر	۸۷ (۲۹٪)
سن	پایین‌تر از ۲۰	۲۷ (۹٪)		ترک	۱۲ (۴٪)
	۲۰-۲۵	۶ (۲٪)		کرد	۱۸ (۶٪)
	۲۶-۳۰	۲۴ (۸٪)		عرب	۴۸ (۱۶٪)
	۳۱-۳۵	۳۹ (۱۳٪)		فارس	۳۹ (۱۳٪)
	۳۶-۴۰	۷۵ (۲۵٪)		سایر موارد	۵۴ (۱۸٪)
	۴۱-۴۵	۵۷ (۱۹٪)	تأهل	مجرد	۱۲۹ (۴۳٪)
	۴۶-۵۰	۳۰ (۱۰٪)		متأهل	۱۷۱ (۵۷٪)
	بالتر از ۵۰	۴۲ (۱۴٪)			

از مجموع ۳۰۰ شرکت‌کننده در پژوهش، ۱۷۴ نفر (۵۸ درصد) زن و ۱۲۶ نفر (۴۲ درصد) مرد بودند. از نظر سنی، بیشترین فراوانی مربوط به گروه ۳۶ تا ۴۰ سال با ۷۵ نفر (۲۵ درصد) و پس از آن گروه ۴۱ تا ۴۵ سال با ۵۷ نفر (۱۹ درصد) بود. از نظر قومیت، بیشترین فراوانی مربوط به قوم لر با ۸۷ نفر (۲۹ درصد) بود. همچنین، ۱۷۱ نفر (۵۷ درصد) از شرکت‌کنندگان متأهل و ۱۲۹ نفر (۴۳ درصد) مجرد بودند.

جدول ۲. شاخص‌های توصیفی و نرمالیتی

متغیرها		میانگین	انحراف استاندارد	کجی	کشیدگی
فقر اطلاعاتی	دسترسی به کتاب	۱۷/۳۴	۵/۶۹	-۰/۴۱	-۰/۶۷
	دسترسی به اینترنت	۲۱/۶۹	۶/۶۱	-۰/۶۸	-۰/۳۱
	مهارت دیجیتالی	۱۹/۲۰	۷/۰۵	-۰/۲۴	-۰/۹۰
	سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی	۳۳/۲۹	۱۰/۶۶	-۰/۱۸	-۰/۸۸
	عوامل رفتاری	۱۲/۳۲	۴/۶۹	۰/۰۱	-۰/۹۱
	نمره کل	۱۰۳/۸۴	۳۰/۲۵	-۰/۳۲	-۰/۴۴
سرمایه اقتصادی		۸/۸۴	۴/۲۸	۰/۳۹	-۰/۷۲
سرمایه فرهنگی	تجسم‌یافته	۲۲/۸۵	۸/۹۳	۰/۲۳	-۰/۸۸
	عینیت‌یافته	۳۴/۰۷	۱۲/۳۱	۰/۰۱	-۰/۹۲
	نهادی	۱۰/۸۵	۵/۹۹	۰/۶۲	-۰/۷۷
	نمره کل	۶۷/۷۷	۲۳/۹۵	۰/۲۲	-۰/۶۸

متغیرها	میانگین	انحراف استاندارد	کجی	کشیدگی
سرمایه اجتماعی	انسجام اجتماعی	۳۰/۶۹	۱۰/۲۱	-۱/۰۰
	مشارکت اجتماعی	۱۵/۸۶	۶/۲۴	-۱/۱۲
	اعتماد اجتماعی	۱۳/۷۷	۵/۷۹	-۰/۸۶
	نمره کل	۶۰/۳۲	۱۹/۸۹	-۰/۸۶
شکاف دیجیتالی	دسترسی به اطلاعات	۲/۳۶	۰/۷۵	۱/۰۱
	سواد اطلاعاتی	۴۶/۲۶	۱۵/۸۱	-۰/۷۶
	فناوری	۱/۵۴	۰/۶۷	-۱/۱۵
	نمره کل	۵۰/۱۶	۱۶/۴۰	-۰/۶۶

همان گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، شاخص‌های توصیفی شامل میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش گزارش شده است. به‌منظور بررسی نرمال بودن توزیع متغیرها، مقادیر کجی و کشیدگی بررسی شد. نتایج نشان داد که مقادیر کجی و کشیدگی تمامی متغیرها در دامنه قابل قبول ± 2 قرار دارند؛ بنابراین، شواهدی مبنی بر انحراف قابل توجه از نرمال بودن توزیع متغیرها مشاهده نشد.

پیش از تفسیر روابط بین متغیرها، توجه به جهت نمره‌گذاری دو متغیر وضعیت شکاف دیجیتالی و وضعیت فقر اطلاعاتی ضروری است. در هر دو متغیر، نمره بالاتر نشان‌دهنده وضعیت مطلوب‌تر است؛ به این معنا که نمره بالاتر در وضعیت شکاف دیجیتالی بیانگر برخورداری دیجیتالی بیشتر و شکاف دیجیتالی کمتر و نمره بالاتر در وضعیت فقر اطلاعاتی بیانگر برخورداری اطلاعاتی بیشتر و فقر اطلاعاتی کمتر است. بر این اساس، ضرایب مثبت مربوط به این متغیرها باید در جهت بهبود وضعیت و کاهش شکاف دیجیتالی یا فقر اطلاعاتی از نظر مفهومی تفسیر شوند.

برای بررسی روابط بین متغیرهای پژوهش از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. در جدول ۳، خلاصه ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش حاضر ارائه شده است.

جدول ۳. ضرایب همبستگی متغیرهای پژوهش با مؤلفه‌ها و نمره کل وضعیت فقر اطلاعاتی

متغیرها	دسترسی به کتاب	دسترسی به اینترنت	مهارت دیجیتالی	سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی	عوامل رفتاری	فقر اطلاعاتی
سرمایه اقتصادی	۰/۳۱**	۰/۴۱**	۰/۴۵**	۰/۴۹**	۰/۵۰**	۰/۵۱**
تجسم‌یافته	۰/۶۱**	۰/۴۳**	۰/۶۱**	۰/۶۲**	۰/۷۲**	۰/۶۸**
عینیت‌یافته	۰/۶۸**	۰/۵۳**	۰/۵۱**	۰/۶۹**	۰/۷۲**	۰/۷۲**
نهادی	۰/۲۸**	۰/۱۷**	۰/۳۳**	۰/۳۰**	۰/۴۷**	۰/۳۵**
سرمایه فرهنگی	۰/۶۴**	۰/۴۷**	۰/۵۷**	۰/۶۶**	۰/۷۶**	۰/۷۱**
انسجام اجتماعی	۰/۶۰**	۰/۵۶**	۰/۵۵**	۰/۶۷**	۰/۶۶**	۰/۷۰**
مشارکت اجتماعی	۰/۴۸**	۰/۳۵**	۰/۴۰**	۰/۵۲**	۰/۶۰**	۰/۵۴**
اعتماد اجتماعی	۰/۳۸**	۰/۴۳**	۰/۵۵**	۰/۶۰**	۰/۶۱**	۰/۶۰**
سرمایه اجتماعی	۰/۵۷**	۰/۵۲**	۰/۵۷**	۰/۶۸**	۰/۷۱**	۰/۷۰**
دسترسی به اطلاعات	۰/۳۳**	۰/۳۱**	۰/۲۱**	۰/۲۸**	۰/۲۹**	۰/۳۲**
سواد اطلاعاتی	۰/۶۹**	۰/۷۸**	۰/۷۲**	۰/۷۳**	۰/۷۶**	۰/۸۴**
فناوری	۰/۳۱**	۰/۳۹**	۰/۲۷**	۰/۳۰**	۰/۳۴**	۰/۳۷**
شکاف دیجیتالی	۰/۶۹**	۰/۷۸**	۰/۷۱**	۰/۷۳**	۰/۷۶**	۰/۸۴**

* $p < 0.05$ ** $p < 0.01$

براساس نتایج جدول ۳، نمره وضعیت فقر اطلاعاتی با سرمایه اقتصادی ($r=0.51$)، سرمایه فرهنگی ($r=0.71$)، سرمایه اجتماعی ($r=0.70$)، و نمره وضعیت شکاف دیجیتالی ($r=0.84$) همبستگی مثبت و معناداری داشت ($p < 0.01$). با توجه به

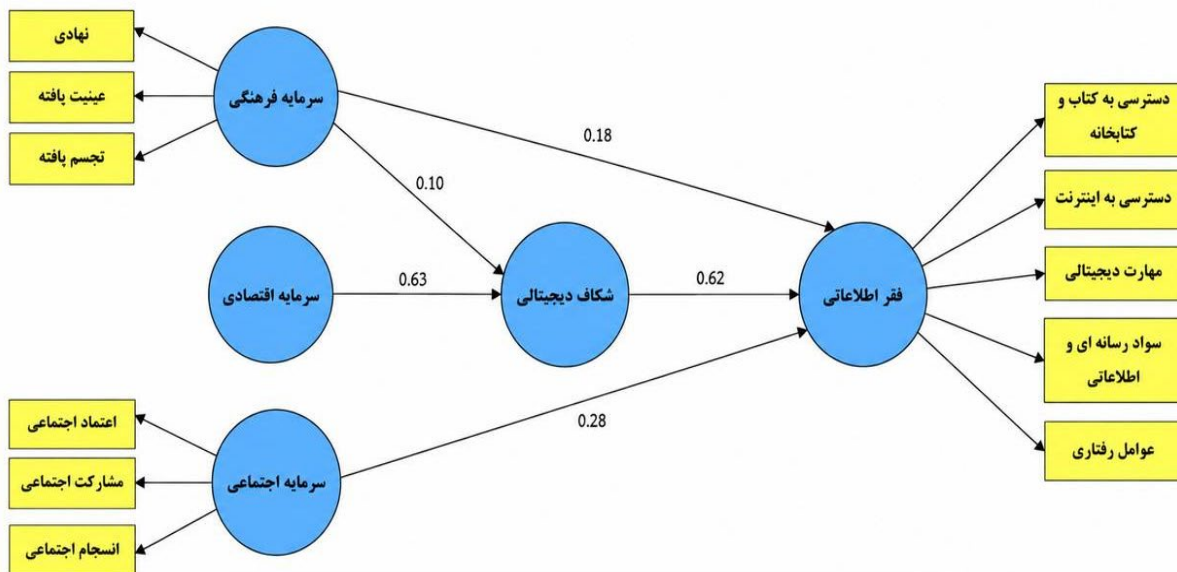
جهت نمره‌گذاری متغیرها، ضرایب مثبت مشاهده‌شده نشان می‌دهند که سرمایه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بیشتر با وضعیت اطلاعاتی مطلوب‌تر و در نتیجه فقر اطلاعاتی کمتر همراه است. همچنین، رابطه مثبت میان نمره وضعیت شکاف دیجیتالی و نمره وضعیت فقر اطلاعاتی ($r=0/84$ ، $p<0/01$)، بیانگر آن است که برخورداری دیجیتالی بیشتر با وضعیت اطلاعاتی مطلوب‌تر همراه است؛ به بیان مفهومی، شکاف دیجیتالی کمتر با فقر اطلاعاتی کمتر همراه است. نتایج برازندگی مدل پیشنهادی و نهایی پژوهش در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴. شاخص‌های برازندگی مدل پیشنهادی و نهایی پژوهش

شاخص‌های برازندگی	مدل اولیه	مدل نهایی	مقادیر قابل قبول
χ^2	۵۳۱/۰۸	۱۹۳/۰۵	-
df	۸۱	۸۱	-
p	۰/۰۱	۰/۰۱	$>0/05$
(χ^2/df)	۶/۵۵	۲/۳۸	<3
TLI	۰/۸۳	۰/۹۶	$>0/90$
NFI	۰/۸۵	۰/۹۷	$>0/90$
GFI	۰/۸۰	۰/۹۸	$>0/90$
AGFI	۰/۷۱	۰/۹۴	$>0/90$
CFI	۰/۸۷	۰/۹۸	$>0/90$
IFI	۰/۸۷	۰/۹۸	$>0/90$
RMSEA	۰/۱۳	۰/۰۵	$<0/08$

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، شاخص‌های برازش مدل پیشنهادی در محدوده قابل قبول قرار نداشتند و مدل نیازمند اصلاح بود. بر این اساس، با توجه به شاخص‌های اصلاحی ارائه‌شده توسط نرم‌افزار AMOS و با در نظر گرفتن توجیه نظری روابط، اصلاحاتی در مدل اعمال شد؛ از جمله برقراری کوواریانس میان متغیرهای برون‌زا و نیز میان خطاهای اندازه‌گیری مؤلفه‌های تجسم‌یافته و نهادهای شده سرمایه فرهنگی. پس از اعمال اصلاحات، مدل مجدداً برآورد شد. نتایج نشان داد که شاخص‌های برازش مدل نهایی در مقایسه با مدل پیشنهادی بهبود یافته و در محدوده قابل قبول قرار گرفته‌اند؛ بنابراین، مدل نهایی از برازش مطلوبی با داده‌های پژوهش برخوردار بود.

مدل نهایی پژوهش به همراه ضرایب استاندارد مسیرهای آن در شکل ۲ ارائه شده است.

شکل ۲. مدل نهایی پژوهش و ضرایب استاندارد

در جدول ۵ نتایج ضرایب استاندارد برای مسیرهای مستقیم متغیرها ارائه شده است.

جدول ۵. ضرایب استاندارد مسیرهای مستقیم در مدل نهایی پژوهش

مسیرها	ضریب استاندارد			نسبت بحرانی	سطح معناداری
	---	<	شکاف دیجیتالی		
سرمایه فرهنگی	---	<	۰/۱۰	۲/۰۳	۰/۰۴۱
سرمایه فرهنگی	---	<	۰/۱۸	۲/۶۶	۰/۰۰۸
سرمایه اقتصادی	---	<	۰/۶۳	۳/۷۴	۰/۰۰۱
سرمایه اقتصادی	---	<	۰/۰۶	۰/۶۰	۰/۵۴۸
شکاف دیجیتالی	---	<	۰/۶۲	۶/۲۹	۰/۰۰۱
سرمایه اجتماعی	---	<	۰/۰۵	۰/۳۸	۰/۶۹۸
سرمایه اجتماعی	---	<	۰/۲۸	۳/۲۰	۰/۰۰۱

نتایج جدول ۵ نشان داد که از میان هفت مسیر مستقیم بررسی شده، پنج مسیر از نظر آماری معنادار بودند. سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی با وضعیت شکاف دیجیتالی رابطه مثبت و معناداری داشتند، در حالی که رابطه سرمایه اجتماعی با این متغیر معنادار نبود. با توجه به جهت نمره‌گذاری ابزار، سرمایه فرهنگی و اقتصادی بیشتر با برخورداری دیجیتالی مطلوب‌تر و در نتیجه شکاف دیجیتالی کمتر همراه بودند. همچنین، وضعیت شکاف دیجیتالی با وضعیت فقر اطلاعاتی رابطه مثبت و معناداری داشت؛ به این معنا که برخورداری دیجیتالی مطلوب‌تر با وضعیت اطلاعاتی مطلوب‌تر و در نتیجه فقر اطلاعاتی کمتر همراه بود. از میان عوامل جامعه‌شناختی، سرمایه فرهنگی و سرمایه اجتماعی با وضعیت فقر اطلاعاتی رابطه مستقیم و معناداری داشتند، در حالی که رابطه مستقیم سرمایه اقتصادی با این متغیر معنادار نبود. نتایج آزمون اثرهای غیرمستقیم عوامل جامعه‌شناختی بر وضعیت فقر اطلاعاتی از طریق وضعیت شکاف دیجیتالی در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶. نتایج آزمون بوت‌استرپ اثرهای غیرمستقیم از طریق وضعیت شکاف دیجیتالی

مسیرها	اثر غیراستاندارد (B)	اثر استاندارد (β)	حد پایین ۹۵ % CI	حد بالا ۹۵ % CI	سطح معناداری
فقر اطلاعاتی --- شکاف دیجیتالی --- سرمایه فرهنگی	۰/۱۴	۰/۰۶	۰/۰۲	۰/۲۷	۰/۰۴۲
فقر اطلاعاتی --- شکاف دیجیتالی --- سرمایه اقتصادی	۰/۴۶	۰/۳۹	۰/۲۷	۰/۷۴	۰/۰۰۱
فقر اطلاعاتی --- شکاف دیجیتالی --- سرمایه اجتماعی	۰/۰۷	۰/۰۳	-۰/۲۶	۰/۳۹	۰/۷۴۳

به‌منظور بررسی نقش میانجی وضعیت شکاف دیجیتالی، معناداری اثرهای غیرمستقیم با استفاده از روش بوت‌استرپ با ۵۰۰۰ نمونه‌گیری مجدد و فاصله اطمینان ۹۵ درصد بررسی شد. نتایج نشان داد که اثر غیرمستقیم سرمایه فرهنگی بر وضعیت فقر اطلاعاتی از طریق وضعیت شکاف دیجیتالی معنادار بود. همچنین، اثر غیرمستقیم سرمایه اقتصادی از طریق وضعیت شکاف دیجیتالی معنادار بود؛ درحالی‌که، مطابق نتایج مسیرهای مستقیم، رابطه مستقیم سرمایه اقتصادی با وضعیت فقر اطلاعاتی معنادار نبود. این یافته نشان می‌دهد که در مدل حاضر، ارتباط سرمایه اقتصادی با وضعیت فقر اطلاعاتی عمدتاً از مسیر وضعیت دیجیتالی برقرار می‌شود. در مقابل، اثر غیرمستقیم سرمایه اجتماعی معنادار نبود؛ بنابراین، نقش میانجی وضعیت شکاف دیجیتالی در رابطه میان سرمایه اجتماعی و وضعیت فقر اطلاعاتی تأیید نشد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تبیین وضعیت فقر اطلاعاتی شهروندان بر اساس سرمایه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و بررسی نقش میانجی وضعیت شکاف دیجیتالی انجام شد. مبنای پژوهش این بود که فقر اطلاعاتی را نمی‌توان صرفاً به کمبود منابع اطلاعاتی یا دسترسی فیزیکی به اطلاعات محدود کرد؛ بلکه وضعیت اطلاعاتی افراد با مجموعه‌ای از منابع و شرایط اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و فناورانه ارتباط دارد. این برداشت با رویکرد چندبعدی به فقر اطلاعاتی همسو است که علاوه بر دسترسی،

بر توانایی یافتن، ارزیابی و استفاده از اطلاعات و نیز شرایط اجتماعی و فناورانه مرتبط با آن تأکید دارد (مارچلا و چودوری، ۲۰۲۰؛ کوهی‌رستمی و پورخلیل، ۱۳۹۷؛ فرج‌پهلوی و همکاران، ۱۴۰۰).

یافته‌های پژوهش حاضر نیز در مجموع با این دیدگاه سازگار بود، اما در عین حال نشان داد که سرمایه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی از مسیرهای یکسانی با وضعیت اطلاعاتی شهروندان ارتباط ندارند.

در مورد سرمایه فرهنگی، یافته‌ها نشان داد که این سرمایه هم با وضعیت شکاف دیجیتالی و هم به‌طور مستقیم با وضعیت فقر اطلاعاتی رابطه معناداری دارد. سرمایه فرهنگی بیشتر با برخورداری دیجیتالی مطلوب‌تر و در نتیجه شکاف دیجیتالی کمتر همراه بود. این یافته با کالدرون گومز (۲۰۲۱) همسو است که ارتباط سرمایه فرهنگی با سرمایه دیجیتالی را از طریق جامعه‌پذیری فناورانه، تجربه و یادگیری دیجیتالی توضیح می‌دهد. همچنین، رن و همکاران (۲۰۲۲) ارتباط منابع و فعالیت‌های فرهنگی خانواده و میانجی‌گری فعال والدین را با مهارت‌ها و برخی شیوه‌های استفاده دیجیتالی نوجوانان نشان دادند؛ کویی و همکاران (۲۰۲۴b) نقش سرمایه فرهنگی را در کاهش شکاف دیجیتالی سالمندان گزارش کردند و راگندآ و همکاران (۲۰۲۴) نیز رابطه مثبت زمینه فرهنگی آفلاین با سرمایه دیجیتال را نشان دادند. در کنار این مسیر دیجیتالی، رابطه مستقیم سرمایه فرهنگی با وضعیت فقر اطلاعاتی نشان می‌دهد که نقش آن به برخورداری دیجیتالی محدود نیست. دانش، تجربه و قابلیت‌هایی که در قالب سرمایه فرهنگی انباشته می‌شوند می‌توانند با چگونگی دستیابی، انتخاب، ارزیابی و استفاده از اطلاعات نیز ارتباط داشته باشند. این تفسیر با کاساپوویچ (۲۰۲۵) سازگار است که تفاوت در رفتار اطلاعاتی جوانان را با توجه به سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده والدین مورد توجه قرار داده است.

افزون بر این، نتایج نشان داد که سرمایه فرهنگی از طریق وضعیت شکاف دیجیتالی نیز رابطه غیرمستقیم معناداری با وضعیت فقر اطلاعاتی دارد. بنابراین، برای سرمایه فرهنگی دو مسیر مکمل قابل مشاهده است: مسیری مستقیم که آن را با برخورداری اطلاعاتی مرتبط می‌کند و مسیری غیرمستقیم که از وضعیت دیجیتالی می‌گذرد. این الگو با شواهد کالدرون گومز (۲۰۲۱) و رن و همکاران (۲۰۲۲) درباره ارتباط منابع فرهنگی با قابلیت‌های دیجیتالی سازگار است. کویی و همکاران (۲۰۲۴) نیز در زمینه‌ای متفاوت، نقش میانجی شکاف دیجیتالی را در رابطه سرمایه فرهنگی و سلامت سالمندان نشان دادند؛ هرچند این یافته شاهد مستقیمی برای فقر اطلاعاتی نیست. در مجموع، سرمایه فرهنگی را می‌توان منبعی مرتبط با برخورداری اطلاعاتی دانست که بخشی از رابطه آن با وضعیت اطلاعاتی مستقل از موقعیت دیجیتالی و بخشی دیگر از طریق برخورداری و قابلیت‌های دیجیتالی برقرار می‌شود. این الگو با منطق تبدیل اشکال سرمایه در چارچوب بوردیویی نیز سازگار است.

در مورد سرمایه اقتصادی، یافته‌ها الگوی متفاوتی را نشان دادند. سرمایه اقتصادی با وضعیت شکاف دیجیتالی رابطه مثبت و معناداری داشت و در میان سه سرمایه، قوی‌ترین رابطه را با این متغیر نشان داد؛ به این معنا که برخورداری اقتصادی بیشتر با وضعیت دیجیتالی مطلوب‌تر و در نتیجه شکاف دیجیتالی کمتر همراه بود. این یافته با مطالعاتی سازگار است که نقش منابع و امکانات مادی را در برخورداری دیجیتالی نشان داده‌اند. کالدرون گومز (۲۰۲۱) امکانات و محدودیت‌های مادی را یکی از سازوکارهای ارتباط سرمایه اقتصادی با سرمایه دیجیتال می‌داند؛ راگندآ و همکاران (۲۰۲۴) نیز رابطه مثبت زمینه اقتصادی آفلاین با سرمایه دیجیتال را گزارش کردند و کویی و همکاران (۲۰۲۴) نقش ظرفیت اقتصادی را در کاهش شکاف دیجیتالی سالمندان روستایی نشان دادند. در مقابل، رابطه مستقیم سرمایه اقتصادی با وضعیت فقر اطلاعاتی، پس از ورود هم‌زمان متغیرهای مدل، معنادار نبود. این نتیجه با وجود همبستگی مثبت و معنادار این دو متغیر در سطح دومتغیری به دست آمد؛ بنابراین، نامعناد بودن مسیر مستقیم را نمی‌توان به معنای نبود ارتباط میان سرمایه اقتصادی و وضعیت اطلاعاتی دانست، بلکه نشان می‌دهد پس از در نظر گرفتن هم‌زمان وضعیت شکاف دیجیتالی و سایر سرمایه‌ها، سهم مستقیم و مستقل سرمایه اقتصادی از نظر آماری معنادار نیست.

با این حال، اثر غیرمستقیم سرمایه اقتصادی بر وضعیت فقر اطلاعاتی از طریق وضعیت شکاف دیجیتالی معنادار بود. کنار هم قرار گرفتن این یافته با نامعناد بودن مسیر مستقیم نشان می‌دهد که در مدل حاضر، ارتباط سرمایه اقتصادی با وضعیت اطلاعاتی عمدتاً از مسیر دیجیتالی قابل مشاهده است. به بیان دیگر، منابع اقتصادی می‌توانند با فراهم کردن شرایط مادی لازم برای برخورداری و مشارکت دیجیتالی با وضعیت اطلاعاتی افراد ارتباط پیدا کنند. این الگو نشان می‌دهد که نقش سرمایه اقتصادی در فقر اطلاعاتی را نباید صرفاً به دسترسی مستقیم به منابع اطلاعاتی محدود کرد؛ بخشی از این رابطه می‌تواند از تفاوت در امکان بهره‌گیری از محیط دیجیتال عبور کند.

در مقابل، سرمایه اجتماعی الگویی متفاوت از سرمایه‌های فرهنگی و اقتصادی نشان داد. رابطه سرمایه اجتماعی با وضعیت شکاف دیجیتالی معنادار نبود؛ یافته‌ای که با برخی مطالعات پیشین کاملاً همسو نیست. کالدرون گومز (۲۰۲۱) نقش کنش و حمایت اجتماعی را در ارتباط سرمایه اجتماعی با سرمایه دیجیتال مطرح کرده و راگندآ و همکاران (۲۰۲۴) نیز رابطه مثبت زمینه اجتماعی آفلاین با سرمایه دیجیتال را گزارش کرده‌اند. این تفاوت را می‌توان تا حدی با نحوه مفهوم‌پردازی و سنجش سرمایه اجتماعی توضیح داد. سرمایه اجتماعی در پژوهش حاضر بر مشارکت، اعتماد و انسجام اجتماعی متمرکز بود، در حالی که برخورداری از این منابع لزوماً به معنای دسترسی به افرادی نیست که بتوانند حمایت، دانش یا مهارت فناورانه مورد نیاز فرد را فراهم کنند. در مقابل، سرمایه اجتماعی رابطه مستقیم و معناداری با وضعیت فقر اطلاعاتی داشت. این یافته کوهی‌رستمی و پورخلیل (۱۳۹۷) و فرج‌پهلوی و همکاران (۱۴۰۰) سازگار است. مور (۲۰۱۶) نیز در مرور مطالعات رفتار اطلاعاتی نوجوانان، نقش همتایان و شبکه‌های اجتماعی را در تأمین نیازهای اطلاعاتی مورد توجه قرار داده است. در مجموع، این شواهد نشان می‌دهند که منابع موجود در روابط اجتماعی می‌توانند با برخورداری اطلاعاتی افراد ارتباط داشته باشند، حتی اگر الزاماً با وضعیت دیجیتالی آنان همراه نباشند.

نامعناد بودن رابطه غیرمستقیم سرمایه اجتماعی با وضعیت فقر اطلاعاتی از طریق شکاف دیجیتالی نیز با همین الگو سازگار است. در پژوهش حاضر شواهدی به دست نیامد که رابطه سرمایه اجتماعی با وضعیت اطلاعاتی از مسیر وضعیت دیجیتالی برقرار شود، در حالی که رابطه مستقیم آن با وضعیت فقر اطلاعاتی معنادار باقی ماند. یکی از تبیین‌های ممکن این است که کارکرد اطلاعاتی سرمایه اجتماعی در این نمونه بیشتر رابطه‌ای و شبکه‌ای باشد تا فناورانه؛ به این معنا که افراد بتوانند از طریق تعامل با دیگران، دریافت راهنمایی و تبادل تجربه از منابع اطلاعاتی موجود در شبکه‌های خود بهره بگیرند، بدون آنکه این روابط الزاماً با بهبود وضعیت دیجیتالی آنان همراه باشد. البته این سازوکار مستقیماً در پژوهش حاضر اندازه‌گیری نشده است و باید آن را تفسیری نظری از الگوی مشاهده‌شده دانست.

در نهایت، رابطه مثبت و معنادار وضعیت شکاف دیجیتالی با وضعیت فقر اطلاعاتی یکی از یافته‌های محوری مدل بود. با توجه به جهت نمره‌گذاری ابزارها، برخورداری دیجیتالی مطلوب‌تر و در نتیجه شکاف دیجیتالی کمتر، با برخورداری اطلاعاتی مطلوب‌تر و فقر اطلاعاتی کمتر همراه بود. این یافته با مطالعاتی همسو است که به ارتباط میان نابرابری دیجیتالی و محرومیت یا نابرابری اطلاعاتی اشاره کرده‌اند (مارچلا و چودوری، ۲۰۲۰؛ کوهی‌رستمی و پورخلیل، ۱۳۹۷؛ فرج‌پهلوی و همکاران، ۱۴۰۰؛ گبرمی‌کائل و جکسون، ۲۰۰۶). با این حال، شدت نسبتاً بالای رابطه میان وضعیت شکاف دیجیتالی و وضعیت فقر اطلاعاتی در مدل حاضر نیازمند تفسیر محتاطانه است. بخشی از این ارتباط می‌تواند به نزدیکی مفهومی برخی ابعاد دو سازه مربوط باشد؛ به‌ویژه آنکه دسترسی به اینترنت و مهارت‌های دیجیتالی با هر دو حوزه ارتباط دارند. این هم‌پوشانی به معنای یکسان بودن دو مفهوم نیست؛ فقر اطلاعاتی دامنه گسترده‌تری دارد و علاوه بر برخورداری فناورانه، ابعاد دیگری از دستیابی و استفاده مؤثر از اطلاعات را نیز دربر می‌گیرد. بنابراین، یافته حاضر بیش از آنکه شکاف دیجیتالی و فقر اطلاعاتی را مفاهیمی مترادف نشان دهد، جایگاه مهم وضعیت دیجیتالی را در ارتباط میان منابع افراد و وضعیت اطلاعاتی آنان برجسته می‌کند. در مجموع، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که رابطه سرمایه‌های آفلاین با وضعیت اطلاعاتی شهروندان یکسان نیست. سرمایه فرهنگی هم به‌طور مستقیم و هم از مسیر وضعیت دیجیتالی با برخورداری اطلاعاتی ارتباط دارد؛ ارتباط سرمایه

اقتصادی با وضعیت اطلاعاتی عمدتاً از مسیر وضعیت دیجیتالی مشاهده می‌شود؛ و سرمایه اجتماعی، برخلاف دو سرمایه دیگر، بیشتر از مسیر مستقیم با وضعیت اطلاعاتی مرتبط است و شواهدی برای نقش میانجی وضعیت شکاف دیجیتالی در این رابطه به دست نیامد. این تفاوت‌ها نشان می‌دهد که شکاف دیجیتالی را نمی‌توان سازوکاری واحد دانست که رابطه همه اشکال سرمایه با فقر اطلاعاتی را به یک شکل توضیح دهد. در عوض، هر یک از سرمایه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی از مسیر متفاوتی با وضعیت اطلاعاتی شهروندان ارتباط پیدا می‌کند و همین تفاوت، ضرورت نگاه هم‌زمان به منابع آفلاین، موقعیت دیجیتالی و برخورداری اطلاعاتی را برجسته می‌سازد.

پیشنهادهای کاربردی

- در بعد اقتصادی، با توجه به رابطه معنادار سرمایه اقتصادی با وضعیت شکاف دیجیتالی و نقش مسیر دیجیتالی در ارتباط آن با وضعیت فقر اطلاعاتی، توجه به موانع مادی برخورداری دیجیتالی اهمیت دارد. کاهش هزینه دسترسی به اینترنت، فراهم کردن امکان استفاده از تجهیزات دیجیتالی برای گروه‌های کم‌برخوردار و توسعه نقاط دسترسی عمومی و باکیفیت، از جمله اقداماتی است که می‌تواند در برنامه‌های مرتبط با کاهش محرومیت اطلاعاتی مورد توجه قرار گیرد. این یافته به‌ویژه نشان می‌دهد که در مورد محدودیت‌های اقتصادی، صرف افزایش منابع اطلاعاتی کافی نیست و امکان دسترسی و استفاده از محیط دیجیتال نیز باید مورد توجه قرار گیرد.

- در بعد فرهنگی، با توجه به رابطه سرمایه فرهنگی با هر دو وضعیت دیجیتالی و اطلاعاتی، برنامه‌ها بهتر است علاوه بر فراهم کردن دسترسی، بر تقویت توانایی استفاده از اطلاعات و فناوری نیز متمرکز شوند. آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی، مهارت‌های جست‌وجو، ارزیابی اعتبار اطلاعات و استفاده مؤثر از منابع دیجیتالی می‌تواند در این زمینه مورد توجه قرار گیرد. چنین برنامه‌هایی به‌ویژه برای افرادی اهمیت دارند که با وجود دسترسی به فناوری، از دانش و مهارت کافی برای بهره‌گیری مؤثر از منابع اطلاعاتی و دیجیتالی برخوردار نیستند.

- در بعد اجتماعی، از آنجا که سرمایه اجتماعی رابطه مستقیمی با وضعیت فقر اطلاعاتی داشت، اما رابطه آن با وضعیت شکاف دیجیتالی و مسیر غیرمستقیم آن معنادار نبود، پیشنهادها می‌توانند بیشتر بر ظرفیت اطلاعاتی روابط و شبکه‌های اجتماعی متمرکز شوند. ایجاد فرصت‌های مشارکت اجتماعی، شکل‌دهی شبکه‌های حمایتی، برنامه‌های یادگیری و تبادل تجربه و فراهم کردن امکان دریافت راهنمایی اطلاعاتی از افراد و گروه‌های قابل اعتماد، از جمله اقداماتی است که می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. در اینجا هدف اصلی استفاده از ظرفیت روابط اجتماعی برای تسهیل گردش و دسترسی به اطلاعات است، نه صرفاً افزایش دسترسی فناورانه.

کتابخانه‌های عمومی و سایر نهادهای اطلاعاتی می‌توانند محل پیوند این سه دسته اقدام باشند. فراهم کردن دسترسی رایگان یا کم‌هزینه به اینترنت و تجهیزات دیجیتالی، آموزش عملی سواد اطلاعاتی و دیجیتالی و ایجاد فضایی برای تعامل، یادگیری جمعی و دریافت راهنمایی اطلاعاتی، امکان توجه هم‌زمان به محدودیت‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی مرتبط با فقر اطلاعاتی را فراهم می‌کند. به این ترتیب، نقش این نهادها می‌تواند از تأمین منابع فراتر رود و دسترسی، توانمندسازی اطلاعاتی و تعامل اجتماعی را در کنار یکدیگر پوشش دهد. البته این پیشنهادها از روابط مشاهده‌شده در پژوهش حاضر استنباط شده‌اند و ارزیابی اثربخشی آنها نیازمند مطالعات مداخله‌ای و طولی است.

محدودیت‌ها و پیشنهاد برای پژوهش‌های آینده

- ماهیت مقطعی و همبستگی پژوهش امکان استنباط تقدم زمانی و روابط علی را محدود می‌کند. اگرچه جهت روابط در مدل بر مبنای چارچوب نظری و شواهد پیشین تعیین شده است، یافته‌های حاضر نشان‌دهنده روابط آماری میان متغیرها هستند و نباید به‌عنوان شواهد قطعی علی تفسیر شوند. از این رو، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده از طرح‌های طولی استفاده کنند تا ترتیب زمانی تغییرات در سرمایه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، وضعیت دیجیتالی و وضعیت اطلاعاتی بررسی شود. مطالعات مداخله‌ای نیز می‌توانند برای آزمون دقیق‌تر برخی سازوکارهای مطرح‌شده در مدل به کار گرفته شوند.

- پژوهش حاضر به شهروندان شهر اهواز محدود بود. ویژگی‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و نیز شرایط دسترسی و زیرساخت‌های دیجیتالی این شهر ممکن است با الگوی روابط مشاهده شده ارتباط داشته باشند؛ از این رو، در تعمیم نتایج به سایر جمعیت‌ها باید احتیاط کرد. آزمون مدل در شهرها و مناطق دیگر و در گروه‌های جمعیتی با شرایط اقتصادی، فرهنگی و دیجیتالی متفاوت می‌تواند به ارزیابی میزان تعمیم‌پذیری یافته‌ها کمک کند. مقایسه گروه‌ها یا مناطق مختلف نیز می‌تواند مشخص کند که آیا شدت و الگوی روابط مدل در بافت‌های متفاوت تغییر می‌کند.

- نزدیکی مفهومی برخی ابعاد شکاف دیجیتالی و فقر اطلاعاتی باید در تفسیر رابطه قوی این دو سازه مورد توجه قرار گیرد. برخی مؤلفه‌های مقیاس فقر اطلاعاتی، به‌ویژه دسترسی به اینترنت و مهارت‌های دیجیتالی، از نظر مفهومی به ابعاد شکاف دیجیتالی نزدیک‌اند و این هم‌پوشانی می‌تواند بخشی از شدت رابطه مشاهده شده را توضیح دهد. در پژوهش‌های آینده می‌توان با استفاده از سنجه‌هایی که مرز روشن‌تری میان برخورداری دیجیتالی و برخورداری اطلاعاتی ایجاد می‌کنند، یا با مقایسه مدل‌های اندازه‌گیری جایگزین، تمایز تجربی این دو سازه را دقیق‌تر بررسی کرد.

- داده‌های پژوهش بر ابزارهای خودگزارشی استوار بود و بنابراین ممکن است تحت تأثیر خطاهای ادراکی پاسخ‌دهندگان و واریانس روش مشترک قرار گرفته باشد. پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده، در کنار پرسشنامه، از شاخص‌های عینی یا منابع داده مکمل، مانند کیفیت و نوع دسترسی به اینترنت، امکانات دیجیتالی در اختیار افراد یا سنجش عملکردی مهارت‌های اطلاعاتی و دیجیتالی استفاده شود. استفاده از چند روش و چند منبع داده می‌تواند ارزیابی دقیق‌تری از روابط میان متغیرهای مدل فراهم کند.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

اصول اخلاقی علمی در انتشار مقاله حاضر لحاظ شده است.

مشارکت نویسندگان

نویسنده اول: طراحی ایده پژوهش، نظارت علمی، ارزیابی و به‌کارگیری داده‌ها، تحلیل نتایج، بازنگری و تدوین نهایی مقاله؛ نویسنده دوم: گردآوری داده‌ها، ارزیابی و به‌کارگیری داده‌ها، انجام تحلیل‌های آماری و تفسیر یافته‌ها؛ نویسنده سوم: گردآوری داده‌ها و اصلاح نسخه نهایی مقاله.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که در ارتباط با انجام و انتشار این پژوهش هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

حامی مالی

این پژوهش هیچ کمک هزینه‌ای از نهادهای مالی دولتی، تجاری یا غیرانتفاعی دریافت نکرده است.

سپاسگزاری

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از تمامی شرکت‌کنندگان در پژوهش که با اختصاص وقت و تکمیل پرسشنامه‌ها در انجام این مطالعه همکاری کردند، صمیمانه قدردانی و تشکر نمایند.

بیانیه استفاده از هوش مصنوعی

در فرایند آماده‌سازی این مقاله، از ابزارهای هوش مصنوعی مولد صرفاً برای ویرایش زبانی، بهبود خوانایی و اصلاح نگارشی متن استفاده شده است. هوش مصنوعی در طراحی پژوهش، گردآوری یا تحلیل داده‌ها و استنتاج نتایج نقشی نداشته است. مسئولیت نهایی تمامی مطالب، تحلیل‌ها و تفسیرهای ارائه شده در مقاله بر عهده نویسندگان است.

منابع

- بورديو، پی‌یر (۱۳۸۴). شکل‌های سرمایه. ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان. تهران: شیرازه. <https://www.gisoom.com/book/1688266>
- دانایی مقدم، دلنشین (۱۳۹۳). تبیین روابط مفهومی سه نظریه‌ی رفتار اطلاعاتی. *تعامل انسان و اطلاعات*، ۱(۲)، ۱۵۰-۱۵۹. https://hii.khu.ac.ir/article_4438_en.html
- عسکریان کاخ، الهام؛ آخشیک، سمیه‌سادات؛ فرج‌پهلوی، عبدالحسین؛ و رجبعلی‌بگلو، رضا (۱۴۰۳). واکاوی وضعیت فقر اطلاعاتی بهورزهای خانه‌های بهداشت بر پایه نظریه چتمن. *تعامل انسان و اطلاعات*، ۱۱(۴)، ۶۷-۹۰. https://hii.khu.ac.ir/article_4438_en.html
- عصاره، فریده؛ شهنی‌بیلاقی، منیجه؛ نواح، عبدالرضا؛ و کوهی‌رستمی، منصور (۱۳۹۶). طراحی و آزمون مدل تأثیر عوامل جامعه‌شناختی مبتنی بر نظریه بورديو با میانجی‌گری سبک زندگی فرهنگی بر میزان مطالعه شهروندان شهر اهواز. *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع رسانی*، ۱۷(۱)، ۱۰۸-۱۲۸. <https://doi.org/10.22067/riis.v7i1.56436>
- عظیمی، زهرا؛ کیان، مرجان؛ مهدوی‌نسب، یوسف؛ و علی‌عسگری، مجید (۱۴۰۴). تحلیل شکاف دیجیتال در برنامه درسی دوره ابتدایی از منظر عوامل، پیامدها و راهکارهای بهبودبخشی آن. *تعامل انسان و اطلاعات*، ۱۲(۲)، ۲۵-۴۵. <https://c4i2016.khu.ac.ir/hii/article-1-3230-fa.html>
- فرج‌پهلوی، عبدالحسین؛ کوهی‌رستمی، منصور؛ بشلیده، کیومرث؛ و پورخلیل، ندا (۱۴۰۰). ساخت و اعتباریابی مقیاس فقر اطلاعاتی. *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۱(۲)، ۱۰۴-۸۳. <https://doi.org/10.22067/infosci.2021.24147.0>
- قاسمی، نوذر؛ کوهی‌رستمی، منصور؛ خادمی‌زاده، شهناز؛ و جهانی‌فر، مجتبی (۱۴۰۵). خواندن به عنوان یک کنش اجتماعی: تحلیل نقش سرمایه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و جنسیت در خواندن تحصیلی دانشجویان. *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع رسانی*، ۱۶(۱)، ۵۵-۷۵. <https://doi.org/10.22067/infosci.2026.94684.1246>
- کریمی، مریم (۱۳۹۲). بررسی رابطه شکاف دیجیتالی و توانمندی زنان: مطالعه موردی زنان شهر شیراز. پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز. <https://elmnet.ir/doc/11724809-29154>
- کوهی‌رستمی، منصور؛ و پورخلیل، ندا (۱۳۹۷). جستاری در مفهوم فقر اطلاعاتی. *تعامل انسان و اطلاعات*، ۵(۴)، ۵۰-۶۳. https://hii.khu.ac.ir/article_4287.html

References

- Askarian Kakh, E., Akhshik, S. S., Farajpahlou, A., & Rajabali Beglou, R. (2025). Analyzing the Situation of Information Poverty among Primary healthcare Workers in Health Houses based on Chatman's Theory. *Human-Information Interaction*, 11(4), 67-90. [In Persian] https://hii.khu.ac.ir/article_4438_en.html
- Azimi, Z., Kian, Marjan; Mahdavi Nasb, Y., & Aliasgari, M. (2025). Analyzing the digital divide in the elementary school curriculum from the perspective of its factors, consequences, and preseration improvement strategies extended. *Human-Information Interaction*, 12(2), 25-45. [In Persian] <https://c4i2016.khu.ac.ir/hii/article-1-3230-fa.html>
- Bourdieu, P. (2005). *The forms of capital* (A. Khakbaz & H. Pouyan, Trans.). Tehran: Shirazeh Publishing. (Original work published in 1986). [In Persian]. <https://www.gisoom.com/book/1688266/>
- Calderón Gómez, D. (2021). The third digital divide and Bourdieu: Bidirectional conversion of economic, cultural, and social capital to (and from) digital capital among young people in Madrid. *New Media & Society*, 23(9), 2534–2553. <https://doi.org/10.1177/1461444820933252>
- Cui, Y., He, Y., Xu, X., Zhou, L., & Nutakor, J. A. (2024a). Can cultural capital, cognitive ability, and economic capacity help rural older adults bridge the digital divide? Evidence from an empirical study. *Frontiers in Public Health*, 12, 1393651. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1393651>
- Cui, Y., He, Y., Xu, X., Zhou, L., Nutakor, J. A., & Zhao, L. (2024b). Cultural capital, the digital divide, and the health of older adults: A moderated mediation effect test. *BMC Public Health*, 24, 302. <https://doi.org/10.1186/s12889-024-17831-4>
- Danaei Moghaddam, D. (2014). Conceptual Links between Three Theories of Information Behavior. *Human-Information Interaction*, 1(2), 150-159. [In Persian] https://hii.khu.ac.ir/article_4438_en.html
- DiMaggio, P., Hargittai, E., Celeste, C., & Shafer, S. (2004). Digital inequality: From unequal access to differentiated use. In K. M. Neckerman (Ed.), *Social inequality* (pp. 355–400). Russell Sage Foundation. <https://www.webuse.org/pdf/DiMaggioEtAl-DigitalInequality2004.pdf>

- Farajpahlou, A. H., Koohi Rostami, M., Beshlideh, K., & Pourkhalil, N. (2022). Information poverty predictors among Ahvazi citizens; Investigating some cases. *Journal of Librarianship and Information Science*, 54(4), 678-691. [In Persian] <https://doi.org/10.1177/09610006211036729>
- Farajpahlou, A., Koohi Rostami, M., Beshlideh, K., & Pourkhalil, N. (2021). Developing and validating the information poverty scale. *Library and Information Science Research*, 11(2), 83–104. [In Persian] <https://doi.org/10.22067/infosci.2021.24147.0>
- Gebremichael, M. D., & Jackson, J. W. (2006). Bridging the gap in Sub-Saharan Africa: A holistic look at information poverty and the region's digital divide. *Government Information Quarterly*, 23(2), 267–280. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2006.02.011>
- Ghasemi, N., Koohi Rostami, M., Khademizadeh, S., & Jahanifar, M. (2026). Academic reading as a social act: Analyzing the role of cultural, social, economic capital and gender in university students. *Library and Information Science Research*, 16(1), 55–75. [In Persian] <https://doi.org/10.22067/infosci.2026.94684.1246>
- Karimi, M. (2013). *Examining the relationship between the digital divide and women's empowerment: A case study of women in Shiraz* [Master's thesis, Shiraz University]. [In Persian] <https://elmnet.ir/doc/11724809-29154>
- Kasapović, I. (2025). Choice or inevitability: Social context and the role of cultural capital in information behaviour of young people in career decision-making. *Journal of Documentation*, 81(4), 1059–1077. <https://doi.org/10.1108/JD-01-2025-0027>
- Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th ed.). The Guilford Press. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2326083>
- Koohi Rostami, M., & Pourkhalil, N. (2018). An inquiry into the concept of information poverty. *Human Information Interaction*, 5(4), 50–63. [In Persian] https://hii.khu.ac.ir/article_4287.html
- Marcella, R., & Chowdhury, G. (2020). Eradicating information poverty: An agenda for research. *Journal of Librarianship and Information Science*, 52(2), 366–381. <https://doi.org/10.1177/0961000618804589>
- Moore, C. L. (2016). A study of social media and its influence on teen information seeking behaviors. *The Serials Librarian*, 71(2), 138–145. <https://doi.org/10.1080/0361526X.2016.1209452>
- Osareh, F., Shehni Yailagh, M., Navah, A., & Koohi Rostami, M. (2017). Designing and testing the effects model of sociological factors based on Bourdieu's theory along with mediating of cultural lifestyle on the time spent reading of citizens of Ahwaz City. *Library and Information Science Research*, 7(1), 108–128. [In Persian] <https://doi.org/10.22067/riis.v7i1.56436>
- Ragnedda, M., Addeo, F., & Rui, M. L. (2024). How offline backgrounds interact with digital capital. *New Media & Society*, 26(4), 2023–2045. <https://doi.org/10.1177/14614448221082649>
- Ren, W., Zhu, X., & Yang, J. (2022). The SES-based difference of adolescents' digital skills and usages: An explanation from family cultural capital. *Computers & Education*, 177, 104382. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104382>
- Rodríguez-Camacho, J. A., Linder, M., Jütte, D., & Hennig-Thurau, T. (2024). Digital capital: Importance for social status in contemporary society and antecedents of its accumulation. *Computers in Human Behavior*, 159, 108316. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2024.108316>
- Tian, L., Xin, J., Ding, K., & Guo, J. (2026). Information poverty alleviation causing implicit information poverty? Evidence from rural information ecology in China. *Journal of Contemporary Ethnography*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/08912416261475445>
- Verwiebe, R., & Hagemann, S. (2025). Bourdieu revisited: New forms of digital capital—Emergence, reproduction, inequality of distribution. *Information, Communication & Society*, 28(11), 1861–1883. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2024.2358170>
- Zhang, X., & Yang, F. (2023). What contextual factors affect information poverty? Evidence from ethnic villages in rural Southwest China. *Library & Information Science Research*, 45(1), 101224. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2022.101224>